د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د
ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو
د تاليف لوی رياست

فرهنګ

يوولسم ټولګی

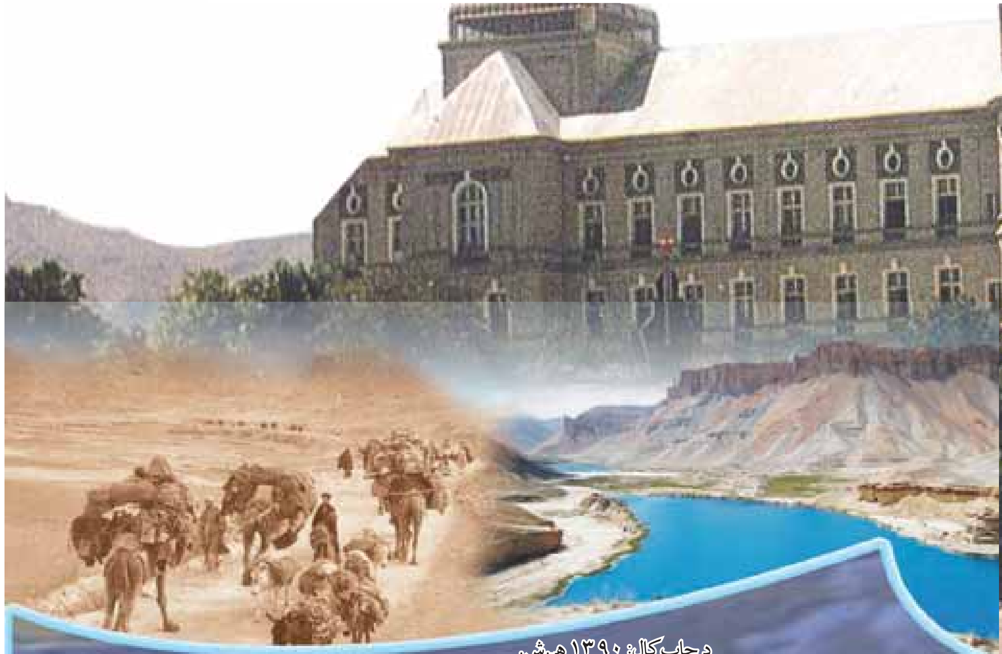

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

فرهنګ - يوولسم ټولګی

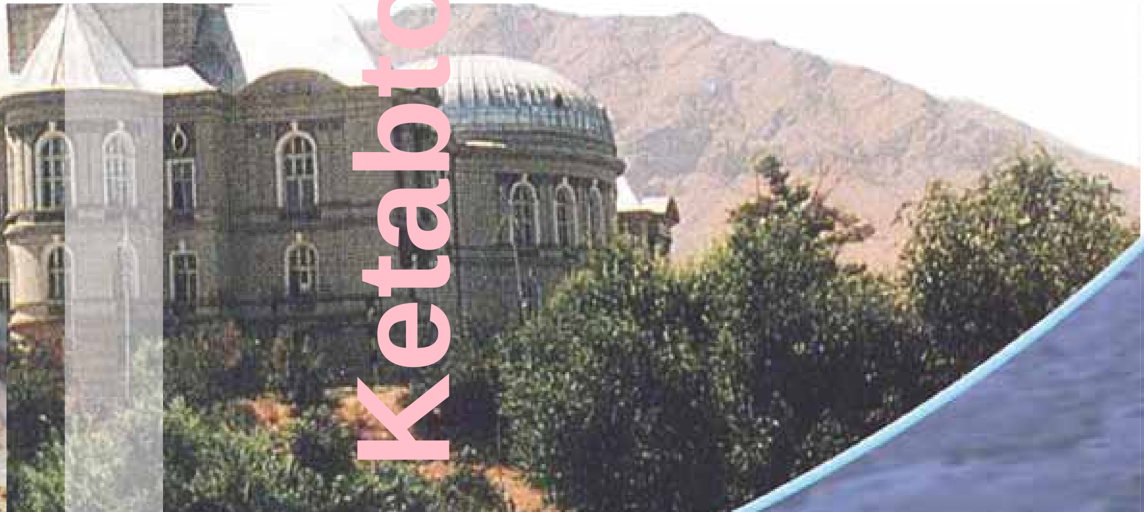

Ketabton.com

درسي کتابونه د پوهنې وزارت پورې اړه لري.پلورل او پېرودل يې په
کلکه منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلند کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

فرهنګ

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

مؤلفان

ـ عبدالحمید عاطف

ـ فضل الرحمٰن فقیهي

علمي او مسلکي ایډیټ

ـ دکتور خوش نظر پامیرزاد

ـ عبدالرؤوف حکیمي

ژباړونکی

احمد شاه زغم

د ژبې اډیټوران

- محمد امین نژند

- غلام سرور گلاب زی صافی

دیني، سیاسي او کلتوري کمېټه

ـ ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.

ـ حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار

د څارنې کمېټه

ـ دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین

ـ دکتور شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول

ـ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو تالیف لوی رئیس

طرح او ډیزاین

ـ صفت الله مومند

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مِلّي سرود

دا وطن افغانستـــان دی | دا عزت د هـــر افغان دی
کور د سولې، کور د تورې | هر بچی یې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کور دی | د بلـــوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو | د ترکمنـــو د تـــاجکـــو
ورسره عرب، گوجـــر دي | پامیـــریان، نورستانیـــان
براهوي دي، قزلباش دي | هم ایمـــاق، هم پشه یان
دا هیـــواد به تل ځلیږي | لکـــه لمـــر پر شنه آسمان
په سینـــه کې د آسیـــا، به | لکـــه زړه وي جـــاویدان
نوم د حق مو دی رهبـــر | وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

ګرانو استاذانو، ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي؛ البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، د همدې ارزښتونو پر بنا تدوين او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ ګران استادان او ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دارنده مسؤوليتونه لري.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې برخه کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په تدوين کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په ترتيب او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ

خپرکي	د لوست شمېر	سرليک	مخ
	سريزه		ح
	دکتاب عمومي موخې او هدفونه		۱
لومړی خپرکی	اسطورې او افسانې		۲
	لومړی لوست	اسطورې اوافسانې	۳
	دويم لوست	کيسې او حکايتونه	۱۱
	دريم لوست	رزمي شعرونه او شهنامه لوستل	۱۵
	د لومړي خپرکي لنډيز		۱۹
دويم خپرکی	ولسي ادبيات		۲۰
	څلورم لوست	لنډۍ	۲۱
	پنځم لوست	متلونه او مقولې	۲۵
	د دويم خپرکي لنډيز		۲۷
دريم خپرکی	جامې او پوښاک		۲۸
	شپږم لوست	زموږ د هيواد د خلکو جامې	۲۹
	اووم لوست	د واده او کوژدې د مراسمو جامې	۳۳
	اتم لوست	د جشنونو، اخترونو او .... جامې	۳۵
	نهم لوست	د ماشومانو جامې	۳۹
	د دريم خپرکي لنډيز		۴۱
څلورم خپرکی	واکمني او سيمه ييزه اداره		۴۲
	لسم لوست	زموږ د هيواد کورنی توکميز جوړښت	۴۳
	يوولسم لوست	مرکه او جرګه	۴۵
	دولسم لوست	د تاوتريخوالي او دښمنيو سر چينې، لاملونه ...	۴۹
	د څلورم خپرکي لنډيز		۵۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی	استوګنځایونه، د ودانیو جوړو لو مواد، لارې او طرحې		۵۴
	دیارلسم لوست	سمڅې او ختین کورونه	۵۵
	څوارلسم لوست	څپري کورونه	۵۹
	پنځلسم لوست	غوجلې	۶۳
	شپاړسم لوست	کلا،برج او د کوترو کوټې	۶۷
	اوو لسم لوست	جوماتونه او کاروان سرا یونه	۷۱
	اتلسم لوست	کاشي کاري	۷۵
	نولسم لوست	د میناتوری هنرونه	۷۹
	د پنځم څپرکي لنډیز		۸۳
شپږم څپرکی	په سیمه او په هیواد کې لیږد را لیږد		۸۴
	شلم لوست	د انسانانو په واسطه لېږد را لېږد	۸۵
	یوویشتم لوست	په لومړنیو وسایطو سره لېږد را لېږد	۸۷
	دوه ویشتم لوست	دخاروبو په واسطه لېږد را لېږد	۹۱
	دروېشتم لوست	په پر مختللو وسایطو سره لېږد را لېږد	۹۷
	د شپږم څپرکي لنډیز		۱۰۱
اووم څپرکی	لوبې او ورزشونه		۱۰۲
	څلرویشتم لوست	سیمه ییزې لوبې	۱۰۳
	پنځه وېشتم لوست	لامبو وهل	۱۰۷
	شپږ وېشتم لوست	غیږ نیول (پهلواني)	۱۱۱
	اوه وېشتم لوست	په بیلابیلو لوبو کې ملي ټیمونه	۱۱۳
	اته وېشتم لوست	د نړیوال المپیک په لوبو کې زموږ دهیواد....	۱۱۷
	د اووم څپرکي لنډیز		۱۱۹
	اخځلیکونه		۱۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

فرهنګ څه شی دی؟

فرهنګ

شنیـــدم زدانـــای فرهنـــګ دوست   زهی آنکه فرهنګ ملکش نکوست

زموږ ګران هېواد افغانستان چې په تېرو وختونو کې دآریانا او خراسان په نومونو یادېده، د پېړیو په اوږدو کې د روښانه ملّي او فرهنګي هویت لرونکی و.

زموږ دغه ملّي او فرهنګي هویت عبارت دي له: تاریخ، ژبه، هنرونه، ادبیات، زاړه رسمونه او دودونه، چې د پېړیو په اوږدو کې زموږ د نیکونو په واسطه ایجاد شوي او دوخت په بهیر کې پاخه شوي او وده یې کړې ده.

د دې ملّي او فرهنګي زېرمو او پدیدو له یو ځای کېدو څخه زموږ ملّي پېژندپانه منځ ته راغلې ده، هره ټولنه فرهنګي تنوع لري، زموږ ټولنه په ملّي فرهنګ راغونډه او زموږ خلک د دې فرهنګ په شتون کې خپل رنګ او بڼه غوره کوي.

په فرهنګ کې علوم، باورونه، ګمانونه، ګروهنې، تهذیبونه، هنرونه، د ژوند لارې، سنتونه او رواجونه ټول شامل دي. په لنډ ډول فرهنګ د یوه ملت د پوهنو، د مادي او معنوي نوښتونو او ابتکارونو ټولګه ده.

ستاسو په لاس کې داکتاب، او وه څپرکي لري،

په لومړي څپرکي کې اسطورې، کیسې او حکایتونه دي چې د خلکو په منځ کې دود دي، په کوم ډول منځ ته را غلي او څرنګه تر نن ورځې رارسېدلي دي؟

همدارنګه رزمي اشعار او د شهنامې لوستلو دود بیان شوی دی.

په دویم څپرکي کې ولسي ادبیات لکه: لنډۍ، متلونه او مقولې دي (د مشت نمونهٔ خروار) په ډول یاد شوي دي. تاسې به په یقین سره په سلګونو داسې نورې هم په یاد لرئ او هم به یې راغونډې کړئ.

په دریم څپرکي کې زموږ د خلکو د ساده او د ځانګړو مراسمو د جامو ښکلې او ډولونه د هغوی له تصویرونو سره درپېژندل شوي دي، چې د کلیو، بانډو، د ښار اوسیدونکو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشومانو ځانګړې جامې پکې شاملې دي، له پخوا څخه تر ننه پورې دود لري.

په څلورم څپرکي کې زموږ د هېواد د کورنيو او قومونو جوړښت، دکليو او کورنيو ترمنځ اړيکې، د جرګو او مرکو د دوديزې سيمه ييزې واکدارۍ ځرنګوالی، د قومي شوراګانو او جرګو ګټې، مزاياوې او زيانونه بيان شوي دي چې د هغې په باره کې به معلومات ترلاسه کړئ، قضاوت به هم وکړئ او خپل نظرونه او وړانديزونه به د ښاغلي ښوونکي سره شريک کړئ.

په پنځم څپرکي کې به د خپلو اجدادو او نيکونو د ژوند د لرغونو ځايونو، د غارونو پخواني کورونه، ختين او ډبرين کورونه، کلاګانې، برجونه، د پلرونو او نيکونو کورونه، د ښارو و غوجلي د هغوی د جوړښت د ځرنګوالي او تصويرونو سره وګورئ، او تاسې د دې ټولو سره بلد ياستئ، زموږ د هېواد د جوماتونو، پخوانيو کاروان سرايونو، د معمارۍ هنر، کاشي کارۍ او د مېناتورۍ د هنرونو نمونې پېژنئ او په يقين سره د هغوی د راژوندي کولو، پرمختګ او پراخوالي په فکر کې هم ياست.

په شپږم څپرکي کې د تېر شوي وخت او نننۍ ورځې د لېږد رالېږد وسيلو ډولونه د انسانانو او څارو و په ګډون د لېږد رالېږد لومړني او د نن ورځې پرمختللې و اسطې د هغوی د تصويرونو سره ترتيب او تاسې ته مو درپېژندلې دي.

په اووم څپرکي کې د لوبو او بدني روزنې ډولونه بيان شوي دي چې تاسې د لوبو د منځته راتلو په موخو او د ځينو سيمه ييزو لوبو د کولو په طريقو او ګټو سره بلد شئ.

کوم شيان چې موږ په دې کتاب کې راټول کړي دي د بحر د هغو اوبو په شان دي چې په کوزه کې ترې را واخيستل شي.

زه يقين لرم چې تاسې ځوانان به د دې لوی رسالت څخه خبر ياست، پام به مو وي او کوښښ به کوئ چې د هېواد د ګټور، پراخه او لوی فرهنګ راغونډولو او روښانولو ته به پام کوئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب عمومي موخې او هدفونه

د دې کتاب له تدريس څخه وروسته تر هرڅه دمخه بايد د خلکو ترمنځ په هر اړخيز ډول سره ملي يووالى او يو موټى کېدل ټينګښت ومومي.

د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو د درناوۍ روحيه ټينګه شي او زده کوونکي بايد زموږ د هېواد د ټولو سيمو له فرهنګ سره بلد شي.

د زده کوونکو معلومات او پوهه به په دې برخه کې دومره پراختيا ومومي ترڅو وپوهېږي چې زموږ د خلکو فرهنګ او زموږ د هېواد هويت د نړۍ په کچه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنګ محوري او مرکزي ارزښتونه موږ د يوه افغان په توګه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سيمې پر فرهنګ سربېره زموږ د ګران هېواد د نورو ولايتونو او سيمو فرهنګ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنګ په توګه وياړي.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې:

د فرهنګ مضمون ته د هېواد په تعليمي نصاب کې نوى ځاى ورکړ شوى دى او تاسي په يقين سره د خپلې ټولنې د خلکو د فرهنګ له ځانګړتياوو او څرنګوالي خبرياستئ. لکه څنګه چې فرهنګ د يوه ګډ ميراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولنې د ملي هويت څرګندوى دى.

تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بډاى فرهنګ سره له مخکې بلد ياست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولايتونو او د هېواد د بېلابېلو سيمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډ کلتور سره به ستاسې مينه لا زياته شي او د هغې د بيا رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختيا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوريک اصالت به وساتئ او د غير اسلامي او د غير افغانى عناصرو د فرهنګونو له منلو څخه په کلکه ډډه وکړي. زده کوونکي به د دې کتاب په لوستلو او د هغې د محتوا او (منځپانګو) او موضوعګانو سره بلدتيا او د ښوونکي د هدايت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طريقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زياتې تجربې ترلاسه کړي.

لومړی څپرکی

اُسطورې او افسانې رزمي شعرونه او...

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده‌کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو سره بلد شي او د هغوی محتواوې، توکي، مفاهيم او ارزښتونه به وپېژني.

زده‌کوونکي به د خلکو په منځ کې په دې ډول ادب، دود او تاريخي قدامت باندې پوه شي، له يوه نسل څخه بل نسل ته د هغې د انتقال او د پېړيو په تېرېدلو سره چې کوم بدلونونه په دې کې راغلي دي، وپېژني.

زده‌کوونکي به د خلکو په ټولنيز ژوند کې د دې ډول ادب په ګټو، ښېګڼو او اغېزو باندې پوه شي او د هغو معروفو او مشهورو کتابونو سره به چې د حماسي داستانونو، حکايتونو او اسطورو لرونکي دي، آشنا شي.

لومړی تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست:

اُسطورې او افسانې

- اسطوره څه ته وايي؟
- تاسو څو افسانې اورېدلي او په ياد مو دي؟

(۲) تصوير

اسطوره: زموږ د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو يوه اساسي برخه ده. دغه وګړنيزه ادبي برخه د تېرو وختونو په اوږدو کې زموږ د خلکو د لوړو خيالونو او تصوراتو محصول دی چې له يوه نسل څخه بل نسل ته را رسېدلي او ترنن پورې يې دوام کړی دی.

اسطورې هغه داستانونه دي چې ډېر ځله خيالي او جوړه شوې محتوا لري او زياتره دغو شته والي او عملي توب د عقل له پلوه شوونی نه برېښي، خو افسانې کله عادي او کله اسطورو ته ورته محتوا لري.

د اسطورو اصلي توکي د افرادو، پېښو او پديدو په ستاينه کې زياته مبالغه ده، لکه: د فردوسي شهنامه او ځينې نور داستانونه چې اسطوره يي محتوا لري او داسې ښکاري چې له ځانه جوړ شوي وي او يا د هغې په اصل کې نور مطلبونه او پېښې د مبالغې په ډول ورزيات شوي وي.

اسطوره د يوه قوم د تاريخي او نا ليکل شوو خيالونو او د هغوی د تاريخي شته والي هنداره او سريزه ده. اسطوره د يوه قوم د ملي او ټولنيزو ارزښتونو بېلګه ده. داسې چې د کيسو په قالب کې د هغه قوم د زړه راښکونکو غريزوي او آرماني هېلو ترجماني کېږي. د اسطورې تر ټولو مهمه ځانګړنه د هغې غير عادي ژبه او جوړښت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسطورې له عقل او باور څخه لرې په نامعلوم زمان او مکان کې د غیر عادي، خیالي او د ډېرو غښتلو قهرمانانو غیر عادي او نا آشنا کیسې دي.

د بېلګې په ډول: د فردوسي شهنامه په نړیواله کچه تر ټولو ستر حماسي اثر او محتوا يې د لرغونو قومونو د اسطورو ټولګه ده. فردوسي په خپل منظوم حماسي اثر کې لرغوني اسطوروي میراثونه په استاذانه ډول په دري ژبه منظوم کړي دي.

اسطوروي کیسې او پخوانۍ حماسي سندرې په نالیکلي او شفاهي توګه د سندربولو او بزګرانو په وسیله سینه په سینه او خوله په خوله وروستیو نسلونو ته را رسېدلي دي او د فردوسي د شهنامې بنسټیز آرونه جوړوي.

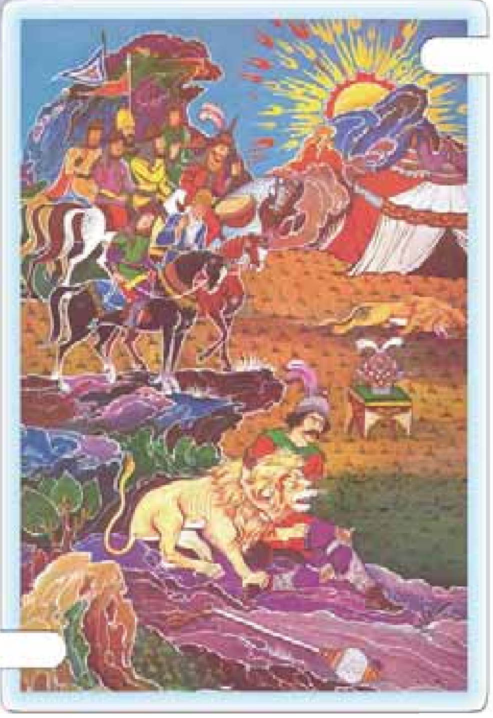

(۳) تصویر

افسانه (کیسه)

افسانې د خلکو د ژبنیو لاسته راوړنو یوه غوره برخه ده. دا ډول خبرې له لرغونو وختونو څخه را په دې خوا د خلکو په ټولنیز او عاطفي ژوندکې موجودې دي.

انسانان له پخوا زمانو را په دې خوا د افسانو له ویلو او اورېدلو سره مینه لري. په ځانګړې توګه دغه مینه په ماشومانو او ځوانانو کې ډېره زیاته ده.

ماشومان د ژمي په شپو کې تر تودو صندلیو لاندې او یا په تودو کوټو کې د خپلو نیاګانو یا د باباګانو چار چاپېر را ټولېږي دوی د دیوانو او ښاپېرو، آدم خان او دُر خانۍ، مؤمن خان او شیرینو، بهرام او ګل اندامې، ورقه او ګل شاه، شیر عالم او میمونې، یوسف او زلیخا او نورو افسانو په برخه کې کیسې کوي. او داسې یې پیلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و، نه و، یو پاچا و — ناست په دو کانچه و

ما و وپشت په ډبره — هغه ولوید په لکره

یا په دري ژبه (افسانه، سي سانه، چهل مرغک ده یک خانه)

یا: یو و، یونه و غیر له خدایه بل څوک نه و

یا: یکی بود یکی نبود، غیر از خدا هیچ کس نبود

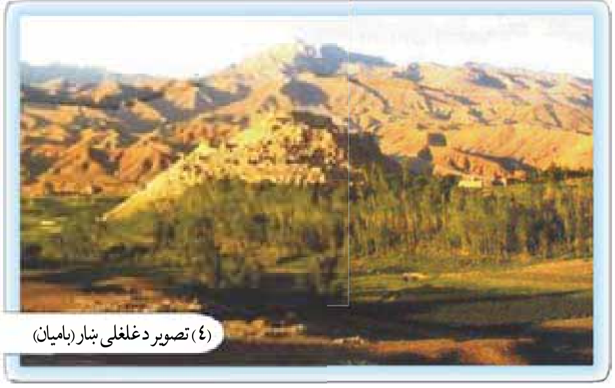
(٤) تصویر د غلغلې ښار (بامیان)

او په داسې ویناو و او جملو کیسې پیلوي او ماشومان یې په مینه سره اوري.

زموږ گران هېواد چې له پخوا زمانو راهیسې یو بډای فرهنگي هېواد و، تل یې په خلکو کې د افسانو ویل او اورېدل دود و او تر ننه پورې دوام لري، لکه:

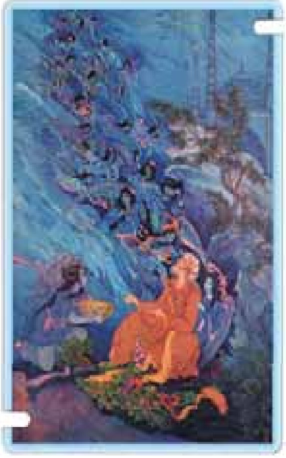
(٥) تصویر

د مرد او نامرد، ورې او لېوه کیسې د کلیلې او دمنې کیسې چې د ځناورو او ښارویو په ژبو یې وایي. همدارنگه د هزارو یکشب، فقیر ادهم، شیر او نجار، زمري او گیدړې، زمري او بابه دهقان، د بابه خارکش او په لسگونو نورې افسانې.

په پخوا وختونو کې چې خلکو ډېر کارونه، نه درلودل او هم د بوختیاو و نننۍ وسایل لکه راډیو، تلویزیون، او... هم نه و، نو خلکو خپل وزگار وختونه دگټورو خبرو او کیسو په اورېدلو تېرول او د ژمي په اوږدو شپو کې به یې کیسې او افسانې ویلې.

نن هم زموږ د خلکو په منځ کې دکیسې کولو دود شته، خو د تېرو وختونو په پرتله دومره زیات نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افسانو منځ پانګه (محتوا)

وګړنيزې کيسې يا افسانې ډول ډول منځپانګې لري او هره کيسه موږ ته د تېرو خلکو د ژوند د عادتونو او آرمانونوټولې خواوې ښيي. په افسانو کې له عقله لرې برخليکونه او په زړه پورې ښېښې تمثيلېږي، لکه: د جادوګرۍ، توردېو، سپين دېو، سيمرغ، د کوه قاف ښاپيرۍ، اتلانو، رستم او نورو رولونه د يادونې وړ دي.

څرنګه چې په افسانو کې ټولنيزې چارې او د تېرو خلکو ترمنځ اړيکې له يو بل سره بيانېږي؛ همدارنګه د حرص، ظلم او برلاسی، قهر، غوسې، کينې، د دروغو څخه بد ويل کېږي او ښه فضايل او خصلتونه لکه رښتيا ويل، پاک زړه توب، عدالت، مينه، قناعت، زغم، حوصله او سربښندنه ستايل کېږي. بايد ووايو چې ځينې افسانې زموږ د تېرو خلکو د سپېڅلي مينې څرګندونه کوي او د مخکنيو خلکو او ټولنو د ارادو او عواطفو ښودونکې او څرګندونکې ګڼل کېږي.

افسانې موږ ته د وفادارۍ او مينې درس راکوي او پندونه ترې اخيستل کېږي.

کله ناکله وګړنيزې افسانې په بېلابېلو ځايونو او وختونو کې په يو او بل ډول موږ ته رارسېدلي دي، نو د ليږد او انتقال د زمانې په بهېر کې يې له يوه نسل څخه بل نسل ته بدلون موندلی دی.

تاسې يو له هغو افسانو څخه چې د خلکو په منځ کې دود دي په لاندې ډول لولئ:

د زمرت Zumrat او قيمت کيسه (افسانه)

و، نه و، غير له خدایﷻ بل څوک نه و.

په تېرو زمانو کې يو سړی و، چې د يوه ځنګله په څنګ کې يې ژوند کاوه. دغه سړي دوه لورګانې او دوه ښځې درلودې، ديوې لور نوم يې (زمرت) او د بلې نوم (قيمت) و. قيمت لټه او (زمرت) هوښياره او خواريکښه نجلی وه. د (قيمت) مور به تل خوابدې او نارامه وه چې لور يې ولې لکه د (زمرت) غوندې هوښياره نه ده.

(قيمت) ته به يې چې څومره نصيحت کاوه ګټه يې نه کوله او له بل پلو به يې له (زمرت) سره کينه او بدي کوله او د هغې د له منځه وړلو په فکر کې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ورځ يې د تل په شان خپل مېړه ته د (زمرت) څخه سر وټکاوه او شيطاني يې ورته وکړه، (زمرت) يې د پلار په نظر کې لټه، بېکاره او بدګزاره معرفي کړه او ويې ويل: «که دا لور دې له کوره ورکه نه کړې، نو زه له کوره ځم» خو ورځې او هفتې يې خپل مېړه وګواښه.

د (زمرت) پلار بله چاره نه لرله او هغه يې له ځان سره يوه ځنګله ته بوتله او د ځنګله په يوه ګوښه کې يې پرېښووه. خپل تبر يې را واخيسته او د ځنګله بلې خوا ولاړ. تبر يې په يوه ونه کې وځړاوه او خپله د (زمرت) له نظره په پټه بېرته کورته وګرځيد، (زمرت) يې په ځنګل کې يوازې پرېښوده.

د ورځې په اوږدو کې يې باد تبر ښوراوه او په ونه لګېده. (زمرت) د تبر د غږ په اورېدو تر ماښامه پورې فکر کاوه چې پلار يې ونې غوځوي.

کله چې ماښام او تياره خپره شوه او پلار يې رانه غی، ناچاره په وېره وېره د تبر د غږ په لور لاړه او هلته يې وليده چې تبر باد په ونه وهي او پلار يې نشته. ډېره وويرېده، يو خوا بله خوا يې منډې ووهلې او د پلار جان، پلار جان! نارې يې وهلې. په ډېرو منډو او لټونونو په تياره شپه کې روانه وه، آخر يې د ځنګله په يوه ګوښه کې يوه تته رڼا وليده، ځان يې هلته ورساوه. ګورې چې يوه کوټه ده او په هغه کې يوه جادوګره ښځه ناسته ده. دکوټې دروازه يې ور وټکوله، اجازه يې واخيسته، دننه شوه او سلام يې ور واچاوه. جادوګرې ورته وويل:((عليکم السلام، اې نازنينې نجلۍ، نږدې راشه! ولې ژاړې او په دې نيمه شپه په ځنګله کې ولې سرګردانه يې ؟)) زمرت پېښه ورته بيان کړه.

جادوګرې د هغې په سر لاس کش کړ. ډاډ يې ورکړ او بيايې خواړه ورکړل. (زمرت) خواړه وخوړل او څرنګه چې ډېره ستړې شوې وه، نو ويده شوه، سهار وختي چې کله له خوبه راوېښه شوه په ټول انګړ کې يې اوبه وشيندلې او جارو يې کړ. د سهار چای يې برابر کړ او جادو ګرې ښځې ته يې غږ کړ چې: « پاڅېږئ چای تيار دی!».

هغه چې له خوبه پاڅېده، ګورې چې دکور ټول انګړ د هنداري په څېر پاک او ستره شوی دی، توده ډوډۍ او چای تيار دي. ډېره خوشحاله شوه. دواړو د سهار چای وخوړ او بيا يې د غرمې او بېګاه خواړه هم په همدې ډول برابر کړل. خو ورځې په دې ډول تېرې شوې. جادو ګره ښځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له زمرت څخه ډېره خوشحاله وه او لاس به یې وربانديٍ تېراوه. زمرت هم ډېره خوشحاله وه، هره ورځ به ځنګله کې د شنیلیو او ونو ترمنځ ګرځېده او د هغو ننداره به یې کوله. خود زمرت مور او پلار ډېر غمجن وو او موربې شپه او ورځ ژړل.

یوه ورځ زمرت بام ته وختله چې خس او لرګي راکوز کړي، ناڅاپه یې خپل کور ولید، ډېره غمجنه شوه، په ژړا یې پیل وکړ، جادوګرې ترې وپوښتل: «لورې، ولې ژاړې؟ هغې وویل: خپل کور مې ولید. نو ژړا راغله.»

ښځې ورته وویل: «ګرانې لورې! مه ژاړه. زه به تا مورجانې او پلار ته ور ولېږم، د بام پر سر دوه شنه او تور صندوقونه دي، شین صندوق له ځان سره را ښکته کړه» زمرتې صندوق له ځانه سره راکوز کړ.

جادوګره وروسته ځنګله ته لاړه او یوه ښکلې ګاډۍ چې په آس پورې تړلې وه راوسته. صندوق یې په ګاډۍ کې کېښود او د صندوق کونجۍ یې زمرتې ته ورکړه او ورته ویې ویل: «ګرانې لورې! ګاډۍ کې سپره شه او خپل کور ته دې لاړه شه! کله چې کورته ورسېدې نو صندوق به په کور کې خلاص کړې.»

زمرته په ګاډۍ کې سپره شوه او ګاډۍ نیغه کورته ورسوله. پلار، مور او ګاونډیان د زمرتې په لیدو ډېر خوښ شول، خو میره یې غمجنه شوه. زمرتې هغوی ته ټوله کیسه وکړه.

کله چې شپه شوه نو زمرت په کوټه کې خپل صندوق را خلاص کړ، ګوري چې صندوق له ورېښمینو جامو او طلایي ګاڼو څخه ډک دی، خوښي یې لا ډېره شوه.

سبا چې د قیمتې مور له ورېښمینو جامو او طلاوو ډک صندوق ولید، بخیلي او کینه یې لا ډېره شوه او میړه ته یې وویل: « قیمته هم سبا ځنګله ته یوسه!

قیمته یې سبا پلار ځنګله ته بوتله، د ځنګله په یوه ځا ی کې یې پرېښوده، تبر یې په ونه کې وځړاوه او پخپله پټ کورته ستون شو. نیمه شپه قیمته په ژړا د جادو ګرې کورته ورغله، د جادوګرې دروازه یې له ټکولو او اجازې پرته پرانیسته ور دننه شوه او سلام یې هم وانه چاوه. دا چلند د جادوګرې خوښ نه شو. څه خواړه یې قیمتې ته راوړل، هغه یې وخوړل او ویده شوه. سهار چې جادوګره له خوبه پاڅېده ګوري چې قیمت لا تر اوسه ویده ده. د سهار چای یې تیار کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او قیمته یې له خوبه راوېښه کړه.

قیمته په ډېرې لټۍ له خوبه را پاڅیده، چای یې وڅښه. ژړل یې او هېڅ کارته یې لاس نه ور وړ. جادوګرې ښځې ورته وویل:

« قېمتې، پاس بام ته وخېژه او لرګي را ښکته کړه.» هغې وویل: «خپله یې را ښکته کړه!» جادوګره بام ته وختله او د لرګیو پرځای یې تور صندوق له بامه راښکته کړ، ګاډۍ کې یې کېښود او قیمتې ته یې وویل: «ګاډۍ کې کېښېنه او خپل کورته ولاړه شه!» قیمت په خوشحالۍ سره په ګاډۍ کې کېښیناسته او ان ماښام تیاره خپل کورته ورسیده. د هغې په لیدو سره یې مور ډېره خوشحاله شوه او ګومان یې وکړ چې قیمتې به هم له ګاڼو او جامو ډک صندوق راوړی وي.

د شپې له خوا قیمت او مور یې خپلې کوټې ته ننوتل او دروازه یې وتړله. په بېړه او حرص سره یې صندوق پرانسته او په ډېره حیرانتیا سره یې ولېدل چې په صندوق کې دوه ښاماران پراته دي. ښاماران بې له ځنډه له صندوقه را ووتل او پر قیمت او مور یې یرغل وکړ. هغه او مور یې د کوټې له یوه کونجه بل کونج ته تښتېدلې، چیغې یې وهلې، هر څومره چیغې او شور ماشور چې یې وکړ، څوک د هغوی مرستې ته را ونه رسېدل.

په پای کې ښامارانو قیمت او د هغې مور له ستونې تېرې کړلې او د بام له سوري څخه بهر تښېدلي وو.

د قیمت پلار او ګاونډیانو چې د هغوی چیغې او نارې اورېدلې وې، کله یې چې کورته راغلل وَر یې مات کړ او کوټې ته دننه شول ګوري چې کوټه کې هېڅوک نشته.

په دې ډول قیمت او د هغې مور د بخیلۍ، حسادت او بدګوزرانۍ له امله له منځه لاړې.

له هغه وروسته بیا زمرت، مور او پلار یې په ډېرې خوښۍ سره خپل ژوند کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

ـ زده کوونکي دې د خپلې سیمې د مشهورو افسانو نمونه واخلي.

پوښتنه

ـ کوم ډول کیسې (اساطیري او که غیر اساطیري) ستاسو لپاره په زړه پورې دي؟

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه کیسې واوري او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم لوست

کیسې او حکایتونه

- تاسو تر اوسه پورې څو کیسې او حکایتونه اورېدلي او په یاد مو دي؟

کیسې او حکایتونه د هرې ټولنې د فرهنګ مهمې برخې جوړوي.

دا ډول کیسې کله ځانته ادبي بڼه پیداکوي او په کتابونو کې راځي، اما کیسې په عمومي ډول د خلکو په منځ کې دود لري او په شفاهي ډول له یوه نسل څخه بل نسل ته د زمانو په اوږدو کې را رسېدلي دي.

ځینې کیسې ځانګړي ویونکي لري او د ټاکلي فرد یا قوم برخلیک بیانوي؛ خو ځینې یې بیا ځانګړي ویونکي نه لري او د هغه قوم یا شخص په اړه چې کیسې ویل شوې دي ویونکی یې معلوم نه وي.

کیسې او حکایتونه ډول ډول محتوا ګانې لري او هغه بېلابېل برخلیکونه بیانوي چې د بشري ټولنې په خلکو کې موجودې دي. دا هغه کیسې دي چې اخلاقي، عرفاني، عشقي، ټولنیز، دیني او نور له پنده ډک مفاهیم او معناوې لري.

د کیسې او افسانې توپیر

کیسه ډېر خله له واقعیتونو سره سمون لري او که ساخته ګي هم وي، د انسان عقل د هغوی شتون او موجودیت ناشونی نه ګڼي، یعنې کیسه د یوه فرد او یو قوم هغه تېر یادونه او برخلیکونه دي چې یا په هماغه ډول واقع شوي وي او یا کېدای شي هغو ته ورته کیسې پېښې شوې وي.

خو افسانه خیالي او اسطوره یي خواوې لري او د انسان عقل د هغو وجود او پېښېده محال ګڼي. په بله وینا افسانې او اسطورې سره ګډې دي خو کیسې او حکایتونه د اسطورو سره یو والی نه لري او کېدای شي چې د ژوند له واقعیتونو سره سمون ولري.

لاندې یو حکایت د بېلګې په توګه را نقل شوی دی:

حکایت

وایي په پخوا زمانو کې په ترکستان کې یو سوداګر و چې د هندوستان تجارت یې کاوه. یوه ورځ دغه سوداګر هندوستان ته د سفر ملا وتړله. ځرنګه چې دود و له خپلو زامنو او کورنۍ څخه یې پوښتنه وکړه چې څه سوغاتونه تاسو ته راوړم؟

د کورنۍ هر غړي له خپل ذوق سره سم څه کالي، شال او ډګانو فرمایش ورکړ. سوداګر یو طوطي هم درلود، له هغه څخه یې هم پوښتنه وکړه: «تا ته له هندوستان څخه څه سوغات راوړم؟»

طوطي وویل: «کله چې د هندوستان له پلانکي سیمې څخه تیریدې، هلته یو ځنګل دی چې زما خپلوان پکې ژوندکوي. زما سلامونه هغوی ته ورسوه او د هغوی د روغتیا او سلامتۍ احوال ماته راوړه.»

سوداګر له کاروان سره حرکت وکړ او د اوږدو لارو له وهلو او د سفر له کړاوونو زغملو وروسته هندوستان ته ورسېد. خپل مال یې خرڅ کړ. هندي کالي، متاع او ګران بیه سوغاتونه یې خپلې کورنۍ او نورو ته واخیستل او د بېرته راتګ هوډ یې وکړ او د خپل طوطي له فرمایش سره سم د هغې سیمې ځنګله ته ورغی او هلته یې د طوطیانو یو لوی سیل ولید.

سوداګر د طوطیانو سیل ته سلام ور واچاوه او د خپل طوطي سلام یې هغوی ته ورساوه.

(۶)تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نابېره د طوطیانو له ډلې یو طوطي له ونې څخه پر ځمکه را ولوید او مړ شو. سوداګر دغه پېښې ته هک پک پاتې شو چې څنګه د پیغام رسول د طوطي د مړینې لامل شو؟ په ډېر خپګان له هندوستان څخه را روان شو او له خپلو مالونو سره د سفرونو له وهلو وروسته خپل کور ته راورسید او د خپل کور د ټولو غړو سوغاتونه یې هغوی ته وویشل، ټول خوشحاله شول.

طوطي پوښتنه وکړه « زما پیغام دې زما خپلوانو ته ورساوه؟»

سوداګر وویل: « هو، خو کاشکې دغه پیغام مې نه وای رسولی. دا پېښه به نه رامنځ ته کېده.» د هغې پېښې حکایت یې ورته وکړ.

(۷) تصویر، کاروان

طوطي د دغې کیسې په اورېدو سره سمد لاسه په رېږدېدو شو، په ځمکه را ولوېده او داسې فکر کېده چې مړ شو. سوداګر هک پک پاتې شو او ډېر خپه شو، نو د قفس دروازه یې خلاصه کړه او د چا خبره د طوطي مړی یې له قفس څخه د باندې واچاوه. سمدلاسه طوطي والوت او د ونې په څانګه کښېناست.

سوداګر د طوطي له دغه حرکته لا حیران شو او د طوطي د دغو حرکتونو راز یې له هغه وپوښته. طوطي وویل: «ما مې خپلوانو ته پیغام ولېږه چې په قفس کې بندي یم او څنګه کولای شم د قفس له زندان څخه ځان خلاص کړم؟»

(۸) تصویر، طوطي

زما خپلوانو عملاً ما ته ښوونه وکړه چې د قفس څخه ستا د خلاصیدو لاره همدا ده چې: «نورې خبرې مه کوه او خپل ځان مړ واچوه، هغه وخت د سوداګر په درد نه خورې، تا له قفس څخه د باندې اچوي او آزاد به شې».

«ما د هغوی عملي درس او پوهوونکی پیغام پلی کړ، دا دی مقصد ته ورسېدم او آزاد شوم. او س

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د خدای په امان!» دا خبره یې وکړه او والوت. له ډېر مزل وروسته یې ځان هندوستان ته ورساوه او له خپلو خپلوانو سره یوځای شو.

په ټولګي کې فعالیت

- له زده کوونکو څخه دې یو کس نورو ته یوه کیسه ووایي.

پوښتنې

- هغه کتابونه، چې په هغو کې ډېرې کیسې راغلي دي، کوم دي؟ نومونه یې واخلئ.
- په خلکو کې د کیسو کول او اورېدل څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه د کیسو پوښتنې وکړي ، هغه دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

رزمي شعرونه او شهنامه لوستل

- تاسو د رزمي او حماسي شعرونو او داستانونو په اړه څه پوهېږئ او تر اوسه مو په دغه برخه کې له چا څخه څه اوریدلي دي؟

رزمي او حماسي شعر

رزمي او حماسي شعر له تاریخ څخه دمخه دورې او د پخوانیو انسانانو د ژوند د پېښو سپړونکي دی. د یوه ملت هغه ارمانونه چې تاریخ، اسطوره، خیال او رښتیا ورسره ملګري وي، رانغاړي.

حماسي شعر د یوه ملت تاریخ، هېلو او آرمانونو ښکارندوی دی یا په بله وینا په منظومه بڼه د هغه ملت د تېرو خیالي کیسو تاریخ دی. دغه ډول حماسي شعر ځو اړخیزه داستان دی چې له بېلابېلو موضوعګانو، اسطورو، د پهلوانۍ له افسانو، تاریخ، فولکلور، د ښو ونیز مذهبي حکایتونو، اخلاقي او فلسفي نظریو او د حیواناتو له داستانونو، د قهرمانانو له زړه ورتوب، اتلولیو او فوق العاده کارنامو څخه خبرې کوي. همدارنګه حماسي نظمونه سربېره پر دې چې د یوه ملت د قهرمانانو، زړورتیاوې، جګړې، مدني ځانګړتیاوې، اخلاقي او فرهنګي حالت تمثیل او بیانوي. همدارازکېدای شي حماسه د یو ملت د تمدن د یوې برخې او یا د تمدن د ټولو برخو ښودونکې هم وي چې د زمانو په اوږدو کې منځ ته راغلې دي.

د رزمي او حماسي شعر ځینې نورې ځانګړتیاوې

۱ـ حماسي شعر د قومي، توکمیزو، ملي قهرمانیو او جګړو بیانوونکی دی.

۲ـ په حماسي شعر کې خارق عجیبه او فوق العاده پیاوړتیا لري. لکه چې په شهنامه کې د رستم رخش (آس) له زمري سره جګړه کوي، سیمرغ زال روزي. د عطار منطق الطیر حماسي او عرفاني شعر کې سیمرغ پیاوړي رول لري. همدارنګه د وزرلرونکي آس کیسه، د (هما) د سعادت مرغه او د اووه سرې ښامار رول د یادولو وړ دی.

۳ـ په حماسي شعر کې دارویي بوټي فوق العاده رول لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

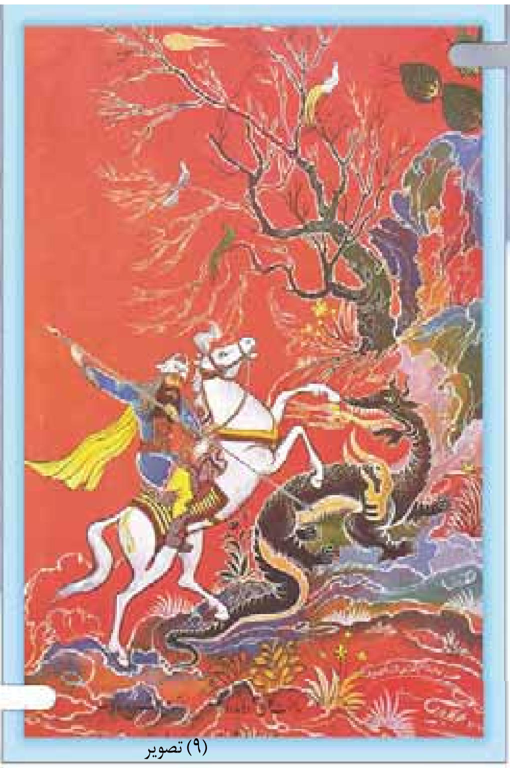

(۹) تصویر

۴- په حماسي شعر کې خبرې له ډارونکو او خیالي موجوداتو څخه وي، لکه: دیوان، غولان، جادوګران او طلسمونه او د حماسي اتلان او قهرمانان ډارونکي خیالي ځناوران وژني لکه څنګه چې رستم او اسفندیار په خپلو «هفت خوانونو» کې بشامار وژني. د دغه ډول حماسي شعرونو ویونکي زموږ د ټولنې په بډای فرهنګي حوزه کې زیات لیدل شوي دي، مثالونه یې د سومري ګیل ګیمیش، د هندیانو مها بهارت، په اوستا کې مهریشت او زامیادیشت او د فردوسي د شهنامې لومړۍ برخه د فریدون تر ژوند پورې او طوسي اسدی، ګرشاسب نامه او د بلخي ابوالمؤید شهنامه، همدارنګه د مسعود مروزی شهنامه او ابوالعلای بلخی شاهنامو کې دغه ټکی لیدل کېږي. په پښتو ادب کې مؤمن خان او شیرینو او په ترکي ژبه کې دګوراوغلی مشهور حماسي داستان د یادولو وړ دی.

شاهنامه لوستنه

د شپې ناسته او د حماسي داستانونو لوستل زموږ د هېواد د وګړنیز او لرغوني فرهنګ یوه برخه ده؛ خو د راډیو تلویزیون د رامنځته کېدو سره دغه پخوانی او لرغونی دودکم شوی دی، مګر په تېرو دورو کې د شاهنامې لوستل زیات دود و.

(۱۰) تصویر، دشهنامې لوستلو مجلس

په پخوا وختونو کې به دا دود و چې په ژمي کې خلکو کار لږ او وخت زیات درلود. په یوه ځای یا کور کې به راټولېدل او یو تن به چې د فردوسي شهنامې حماسي شعرونو په لوستلو کې مهارت درلوده، هغه به یې په ډېر ذوق سره لوستل او نورو به په پوره مینې سره اورېدل او له هغو به یې خوند اخیسته.

لکه چې وویل شول هغه داستانونه، چې د شپې په ناستو کې لوستل کېدل، زیاترو یې، حماسي او رزمي بڼه

درلوده چې زموږ د هېواد د سترو شخصیتونو او مشرانو د جګړو او اتلولیو د تاریخ بیانونکي وو او خلکو به یې اوریدو ته ډېره مینه درلوده. دلته به د شهنامې یوه وره ټوټه تاسو ته وړاندې کړو:

د رستم په لاس د سهراب وژل کېدل

دگـــــر باره اسپـــان ببستند سخت
به سر بــــــرهمی گشت بدخواه بخت

بــــه کُشتی گرفتـن نهـــادنـدسـر
گـــــرفتند هــــــردو دوال کمـــر

سپهــــدار سهــــــراب و آن زوردست
تـــو گفتی که چــــرخ بلندش ببست

غمـــی گشت رستــــــم بیازید چنگ
گـــرفت آن ســــر و یال جنگی پلنگ

خـــم آورد پشت دلاور جـــــوان
زمــــانـه ســرآمد نبودش تــــوان

زدش بــــر زمین بر، به کــــردار شیر
بدانست کـــو هم نـمانـدبــه زیـــر

سبک، تیغ تیــز از میان بــــر کشید
بـــــرِ پور بیداردل بــــــر دریـــد

بپیچید سهــــــراب و پس آه کـــــرد
ز نیک و بد، اندیشه کــــوتاه کـرد

بدو گفت گـــــر زانکه رستـــم تویی
بکشتی مــــــرا خیره بر بـد خـویـی

ز هـــــر گونه بودم تـرا راهنمــــــای
نجنبید یـک ذرّه مـهــــرت ز جـای

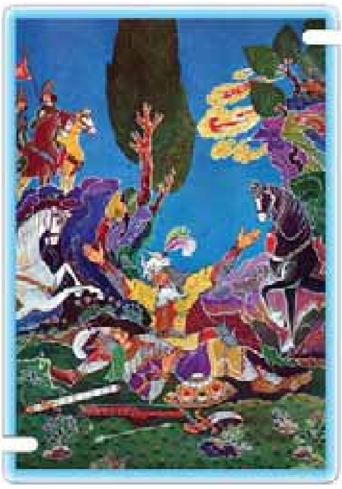

(۱۱) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنون بند بگشــــای از جوشنـــــم — برهنه ببیـن ایـن تـن روشـنـم
بــه بازوم بـر مُهـــرهٔ خـود نگــر — ببین تا چه دیـد ایـن پسـر از پــدر
چـو بگشاد خفتان و آن مُهـــره دید — همــه جامه بر خــویشتن بـردریـد[۲]

په ټولګي کې فعالیت

- د هر زده کوونکي چې حماسي او رزمي داستان زده وي نورو ته دې و وایي.

پوښتني

- فردوسي خپله شهنامه زموږ د هیواد د کوم پاچا په تشویقونه کې ویلې ده؟
- د حماسي داستانونو او ربدل څه ګټې لري؟
- د شهنامې خوبیتونه موزده دي؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه هغه حماسي داستانونه چې د خلکو په منځ کې رواج لري، ثبت کړي او په راتلونکي ورځ دې ټولګي ته له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي لنډيز

اسطورې، افسانې، کيسې، رزمي او حماسي شعرونه

اسطورې د پيړيو په اوږدوکې د عاميانه فرهنګ او د لوړو خيالونو د لاس ته راوړنو د بنيادي برخو څخه دي.

د اسطورو اصلي عناصر په پېښو او پديدو کې د وګړو په ستاينه کې له اندازې څخه زياته مبالغه او غلو کول دي.

اسطورې په نا معلوم مکان او زمان کې له عقل څخه لرې د غير عادي او د ډېرو قوي قهرمانانو خيالي کيسې دي.

افسانه هم د خلکو د ژبنيو لاس ته راوړنو يوه برخه ده چې کله عادي او کله اسطوره يي محتوا لري.

کيسې په زياته اندازه له واقعيتونو سره سمون لري او که چېرته له ځانه هم جوړې شوي وي د انسان عقل د هغې وجود او پېښېدل محال نه ګڼي.

رزمي او حماسي شعرونه له تاريخ څخه مخکې د پېښو او د بشر د ارمانونو بيانوونکي دي.

رزمي او حماسي شعر د پخوانيو د وياړونو او له غرور څخه د ډکو هيلو خيالونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

ولسي ادبيات

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عاميانه ادبپاتو له مهمو او شکلي برخو سره آشنا شي او د دې ډول ادب محتواوې او موضوعات به وپېژني.

زده کوونکي دې د خلکو په منځ کې د دې ډول ادب له دود او تاريخي سابقې سره آشنا شي. زده کوونکي به په ورځني ژوند کې دخلکو په فکر او ژوندانه باندې ددې ډول ادب په گټو، مزاياوو او اغېزو وپوهېږي.

زده کوونکي به د ضرب المثل او مقولې ترمنځ توپير او د دې دواړو په کارولو باندې پوه شي.

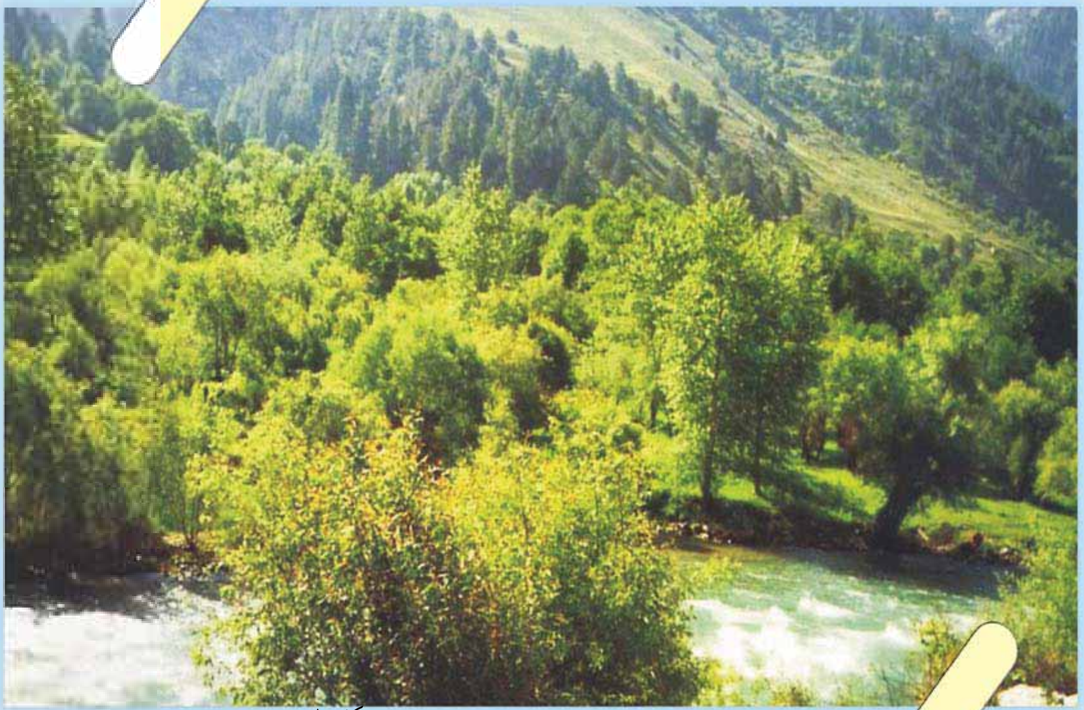

(۱۲) تصوير، دنورستان ښکلې طبيعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډۍ

ـ ستاسو څو لنډۍ زده دي؟

لنډۍ زموږ د خلکو د وګړنیزو ادبیاتو مهمه او ښکلې برخه ده. دغه ډول ادبیات زموږ د خلکو د ژوند حالاتو، عادتونو، طریقو، احساساتو، عواطفو، شور او زوږ بیانوونکي دي چې ځانګړی اهمیت لري.

لنډۍ خپل ځانګړی وزن، ښکلا او اصالت لري او زموږ د ټولنې د فرهنګي ارزښتناکو شتمنیو په توګه د خلکو او ټولنې په منځ کې ځای لري.

د لنډیو ویونکي څرګند نه وي او نشو کولی هغه په ګوته کړو چې د چا له خوا ویل شوي دي؛ ځکه زموږ د خلکو د ادب دغه ډول له لرغونو زمانو څخه را پاتې دی او د چا په نامه نه دی ثبت شوی؛ له همدې امله ډېر خلک هغه په یاد لري او له یوه نسل څخه بل نسل ته انتقال شوي دي.

دا ښکاره خبره ده چې لنډیو د عوامو خلکو له طبعې څخه سرچینه اخیستې ده.

لنډۍ زموږ په ټولنه کې ډول ډول محتواګانې لري،کله مینه او محبت پکې څرګندېږي، کله هم ټولنیز موضوعات پکې څېړل کېږي او کله هم د ناکامیو په وخت د درد او سوز بیانوونکي وي او ځینو نورو یې زموږ د خلکو د حماسي ژوند ځینې اړخونه بیان کړي دي.

لاندې یو څو لنډۍ د بېلګې (مشت نمونه خروار) په توګه راوړو:

ګلـــــونه ډېــر درســــــــره راوړه زه د اور بــل د پاســه چتــر جوړومه

اصیـــل ګـــلاب راڅـــخـــه ورک دی کـم اصل ګل کـه بـویـوم ډک دي باغونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

گلابه دا قدر دې بس دی   چې جينکۍ دې په اوربل کې گرزوينه
مخ دې گلاب سترگې دې شمعه   زه نه پوهېږم چې پتنگ که بوراشمه؟

(۱۳)تصوير

آشنا مې نوی سوداگر دی   په سر بازۍ کې به لونگ راته راوړينه
په لويو غرو د باران شور شو   ښکته لانده شول د لونگو درمندونه

(۱۴)تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کشمالو به دې باغوان شم — چې هر سهار دې په وړیا د یدن کومه
ګلان دې ټول له تا قربان شي — ته کشمالی یې نور سلام درته کوینه
یادې په خوله کې کشمالي دي — یادې د عطرو په چینه لمبلي دینه

(۱۵)تصویر، د پغمان ګلونه

(۱۶) تصویر، د پسرلي ګلونه اوسیند

غاټول به ټول امیل به جوړ کړم — د یار دپاره یې په غاړه ګرځومه
یا د لاله په ګل شبنم دی — یادې د مخ په ستارو خولې راځینه
مخ دې ګلاب سترګې نرګس دي — دې تورو زلفو دې سنبل وشرماونه

(۱۷)تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

گلاب له اصله شهزاده دی رامبېل چامبېل يې نوکران نيولي دينه

زما جانان گل د ريحان دی پاس په آسمان دی ملايکې يې بويوينه

(۱۸)تصوير، د مرسل گل

(۱۹) تصوير، غوزان (چارمغز)

ستا د ښايست گلونه ډېر دي خولې مې تنگه زه به کوم کوم ټولومه

په ټولگي کې فعاليت

- د زده کوونکو چې څومره لنډۍ يادې وي خپلو ټولگيوالو ته دې و وايي.

پوښتنې

- د لنډيو زمزمه کول له ټنگ ټکور سره همغږي لري که نه؟
- لنډۍ چا ويلې دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د زياتو لنډيو د زده کولو په خاطر د کور له غړو څخه پوښتنه وکړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه او مقولې

ستاسو څو متلونه او مقولې زده دي؟

متلونه او مقولې د خلکو د لاسته راوړنو له ډولونو څخه دي چې هم په خبرو او هم په ليکنه کې کارول کېږي. يو شاعر يې په خبروکې ارزښت او اغېز داسې تمثيل کړی دی.

«در مقامي که بُوَد روی کنايه به عَدُو   ضرب شمشير ندارد اثر ضرب مثل»

ژباړه

په هغه وخت کې چې دکنايې تېره څوکه د دښمن خوا ته توجيه شوی وي د توري گوزار هغه تاثير نه لري لکه چې د ضرب المثل گوزار يې لري.

د متلونو محتوا

متلونه او مقولې د خلکو د ژوندانه د بېلا بېلو اړخونو او د خلکو د عامه ژوند د پېړيو، پېړيو تجربو پايله ده. متلونه او مقولې پند ورکوونکې افادې لري او د خلکو د ژوند تجربې پکې د پند په ډول ترسره کېږي.

دغه دوه هنري او ژبنۍ پديدې د خلکو په منځ کې اوږد تاريخ لري، خو د لفظ او معنا له پلوه توږل شوي، بدلون يې موندلی او ښکلې شوې دي. له دې امله لنډه، جامع او ژوره معنا لري.

د متل او مقولې توپير

متل ډېر ځله مجازي معنا لري او د ويونکي فکر پکې په غير مستقيم او کنايي ډول وړاندې کېږي. يعني د ناڅرگند هدف لپاره کارول کېږي او موخه يې د الفاظو ښکاره او مستقيمه سپړنه نه ده. د بېلگې په ډول: « چې نه سيخ وسوزي، نه کباب» د سيخ او کباب له سوزلو رښتيني معنا څخه يې موخه نه ده، بلکې د يوې پېښې پر دواړو خواوو باندې د ستم او تېري نه کول او عدل کول موخه ده.

خو په مقوله کې د ويونکي موخه د حقيقي معنا بيانول دي. د بېلگې په ډول: «د نن کار سبا ته مه پرېږده» مقولې کې موخه دا ده چې د کار په کولو کې ځنډ مه کوئ! نو له دې امله ويلای شو چې مقولې له متل څخه ساده او هنري خوند او رنگ يې هم لږ دی.

لاندې به څو متلونه او مقولې د بېلگې په ډول راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه

کوږ بار تر مزله نه رسېږي.

بې عمله عالم، بې شاتو مچۍ ته ورته دی.

پښې له لیمخې سره وغځوه.

خپله ژبه هم کلا ده، هم بلا.

مار چیچلی له پړي ډارېږي.

گودر گوره، موزې باسه.

له ښو ښه زېږي، له بدو واښه.

دوست موندل سخت دی، دښمن آسان.

دوست په کلو، نه موندل کېږي ، دښمن په ساعت.

عبدالرحمن بابا وايي:

کوهي مه کنه د بل سړي په لار کې چېرې ستا به د کوهي په غاړه لار شي.

مقولې

له بې عقل دوست نه، هوښيار دښمن ښه دی.

هوښيار دښمن به دې لوړ کړي.

په هر کار کې مشورت بويه! بې مشورې کار ناکامي ده.

لټونکی، موندونکی دی.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه خپلو ټولگيوالو ته ووايي.

پوښتنې

- په شعرونو کې د متلونو کارول څه ښېگڼې او ښکلاوې لري؟
- د خلکو په ورځينې ژوند او د ويونکي د موخې د تر لاسه کولو په کار کې د متلونو او مقولو وراندې کول څه اغيزې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه د کور له غړو څخه وپوښتي او ثبت دې کړي.

د دويم څپرکي لنډيز

ولسي ادبيات د خلکو د عواطفو او د ژوند دلارو چارو او بنو بيانوونکي دي.

د لنډيو ويل د عامو خلکو بيتونه دي چې ډول ډول عشقي، له دوستانو څخه د بيلتون او د وطن دوستی محتواوې لري.

په متلونو کې د ويونکي خيالونه په غير مستقيم او په کنايي ډول بيانيږي او مستقيمه معنا نه لري او په مقوله کې د ويونکي موخه دا وي چې د يوه مطلب حقيقي او مستقيمه معنا او مفهوم بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

جامې او پوښاک

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به زموږ د خلکو او نیکونو د سنتي او عنعنوي جامو په ارزښت او اهمیت پوهه شي.

زده کوونکي به پوه شي چې زموږ د خلکو د ودونو، جشنونو او اخترونو جامې څه کیفیت لري؟

(۲۰)تصویر، جنکۍ په ملي جاموکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

زموږ د هېواد د خلکو جامې

ستاسو د ولایت د خلکو جامې څه ډول دي ؟

په کليو کې د خلکو جامې

زموږ په ګران هېواد کې جامې او کالي د سيمه ييزو او اقليمي شرايطو له مخې له يوې سيمې څخه بلې ته توپير لري.

(۲۱) په(نورستان) کې د شپون تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلګې په توګه پښتانه په کليو کې پټو، څپلی، کميس او پرتوګ، لونګی او واسکټ اغوندي.

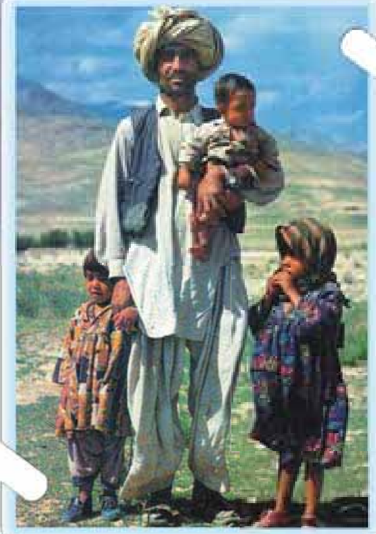

(۲۳) تصوير

په نورستان کې خلک زياتره وړينه قاقمه(ګنډۍ)، برک، پکول، چاروق (څرمن)او پا ی تاوه چې ټول پخپله جوړوي،اغوندي.

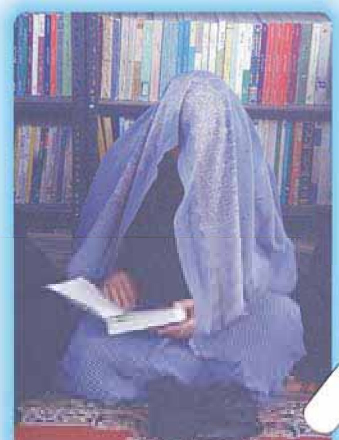

تصوير (۲۳)، يوه هراتۍ مېرمن قران کريم لولي

په هزاره ميشتو سيمو او بدخشان کې برک (وړين توکر) او چکمن دود لري. اوزبېکان او ترکمنان ګوپيچه، شلوار، چپن، قاقمه، موزې، ماسۍ اغوندي او په پښو کوي يې او د هرات خلک له نورو جامو سره واسکټ هم اغوندي.

(۲٤) تصوير، (د هيواد په شمال کې) چای خانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمومي ډول زموږ د هېواد ټول خلک په لږ توپیر یو ډول او سره ورته جامې اغوندي. لکه:کمیس او پرتوگ، واسکټ او لونگۍ د ټول هېواد په خلکو کې دود دي.

( )

په دومره تفاوت سره لکه چې پښتنې ښځې گلدوزي کمیس او لوی پرتوگ اغوندي او په ځینو سیمو کې ورسره د پایڅو په برخه کې ښکلي گلدوزي شوی (پوچې) هم په پښو ترې.

(۲٦) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

(۲۷) تصویر، پیخه(قره قلي خولی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۸) تصویر، ښځې د سو دا اخستلو په حال کې

(۲۹) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

د ښاري خلکو جامې

د کابل ښــار او په نورو ښارونو کې د خلکو ملي جامــې عبارت دي له: کميس، پرتوگ، پټو. خو ښــځې گلداره کميس او سپين پرتوگ اغوندي. ښځې د لمن (دامن) پــه نامه کميس او د ښــوونځيو او مدرســو نجونې ځانگړې کالي، ســپين ټکري، هلکان کرتى او پطلون هم اغوندي، خو ټول خلک نارينه، ښــځې، نجونې، هلکان او ماشومان په جشــنونو، ودونو، اخترونو او نورو ځانگړو مراســمو کې گلدارې او ځلېدونکې جامې اغوندي چې ډېرلونه به يې په بېلابېلو درسونو کې راوړل شي.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د خپل کلي او ښار د جامو ځانگړتياوې په گوته کړي.

پوښتنې

- د خپل هېواد د مشهورو کاليو نومونه دې واخلئ؟
- د هېواد د قومونو او بېلابېلو سيمو د ځانگړو جامو نومونه دې واخلئ؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې له خپلو کورنيو څخه د پخوانيو جامو په برخه کې پوښتنې وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ثبت او له ځانه سره دې ټولگي ته راوړي.

اووم لوست

د واده او کوژدې د مراسمو جامې

ستاسو په ځای کې د واده په شپه ناوې او زوم څرنګه جامې اغوندي؟

د واده دودونه زموږ د خلکو په منځ کې په پوره شور او زوږ جوړېږي. د واده په مراسمو کې د ناوې او زوم لپاره نوې جامې برابرېږي چې د دغو دودونو ځينې برخې دلته راوړو:

د ناوې او زوم د نکاح جامې

(۳۰) تصوير، د واده جامې

د نکاح د ترلو په مراسمو کې ناوې ته ځانګړې جامې جوړېږي ،چې د نکاح په شپه يې وراغوندي. دغه جامې زياتره شنې وي چې ناوې له سره تر پښو پټوي. د ناوې بوټونه د نکاح په شپه شنه او يا سپين وي. د نکاح په مراسمو کې زوم ته جامې برابروي. په کليو کې زوم ته سپينې جامې جوړوي او د کميسه غاړه يې په ښکلي ډول خامک دوزی کېږي. سربېره پر دې يوه جوړه بوټونه، لونګۍ، خولۍ، يوه کورتۍ او واسکټ هم د زوم لپاره تياروي او په يوځانګړي دستمال کې مجلس ته راوړل کېږي، چې په ځينو ځايونو کې يې د جومات محترم امام له نکاح څخه وروسته د خلکو په مخ کې زوم ته ور اغوندي.

د زوم او ناوې د واده جامې

په کليو کې د زوم لپاره سپينې سيمه ييزې جامې برابرېږي. دغه جامې په معمولي توګه يو ښکلی خامک دوزي شوی کميس هم لري او له دې جامو سره يو بالاپوش يا کورتۍ، لونګۍ، خولۍ، بوټونه او جورابې هم په خوانچه کې ږدي او د ناوې د ورلو له مراسمو څخه مخکې د سيمې د امام او يا د يو مشر له خوا زوم ته ور اغوستل کېږي. په ځينو سيمو کې يې د زوم خپلوان، دوستان او همزولي هلکان ور اغوندي. د مېره کور ته د ورلو په وخت د ناوې کالي سپين وي او سپينې جامې په نيک فال نيسي، څو ناوې نېکمرغه او سپين بخت ولري. دغه کميس په معمولي توګه لوی وي او ناوې يې سرتر پايه پوښلې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زوم کورته د ناوې د وړلو په وخت کې شين رنګی شال د ښه نيت په توګه د هغې پر سر اچوي، څو يې ژوند د تل لپاره زرغون او ښکلی وي.

(۳۱) تصوير، د ناوې

(۳۲) تصوير، ترکمنه نجلی د واده جامو کې

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د واده او نکاح د جامو د نورو ځانګړتياوو په برخه کې خبرې وکړي.

پوښتنې

- د واده د مراسمو د جامو د نورو ډولونو نومونه واخلئ.
- د هېواد په ولايتونو کې د واده جامو ترمنځ توپيرونه ووايئ.

کورنی دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د هغو جامو په برخه چې په تېرو وختونو کې ناوې او زوم اغوستل او دود وو، معلومات وليکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د جشنونو، اخترونو او ځانګړو مراسمو جامې

- ستاسو په سیمه کې خلک په ځانګړو مراسمو کې څه ډول جامې اغوندي؟

زموږ په ګران هېواد کې خلک په ځانګړو مراسمو لکه جشنونو، اخترونو او نورو مراسمو کې ځانګړې جامې جوړوي او اغوندي چې دغه جامې په لاندې ډول دي:

(۳۳) تصویر

د خپلواکۍ د جشن په مراسمو کې زيات خلک ګډون کوي او د خوښۍ د ښوولو لپاره نوي کالي اغوندي. په جشن کې د دولت کارکوونکي هم ګډون کوي. د پوځي پرېډ يا رسم ګذشت په مراسمو کې د اردو او ملي پوليسو سرتېري او افسران له ځانګړو جامو سره د دولتي او نورو خلکو تر مخ د پرېډ په ډول تېرېږي. د ښوونځيو زده کوونکي هم له ځانګړو کاليو او جامو سره په دغه خوښۍ کې برخه اخلي.

(۳٤) تصوير، د سرتېرو رسم ګذشت (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوچني او لوی اختر په ورځو کې خلک خپلې نوې جامې چې مخکې له مخکې يې برابرې کړې وي، اغوندي او دغه کار اسلامي سنت گڼي. ديني عالمان او سپين ږيري د اختر په ورځو کې چپنې اغوندي. د چپنې اغوستل د ويار نښه گڼي.

زموږ د هېواد په شمالي ولايتونو کې زياتره خلک چپنې، جېلکې، پگړۍ، ، پرتوگ او گلدوزي شوی کميس اغوندي.

(۳۵) تصوير، د پوهنې زده کوونکي

(۳٦) تصوير، کوچنی نجلی په ملي جامه کې

(۳۷) تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځانګړو مراسمو جامې

خلک په مراسمو، قومي جرګو او د جمعې لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي . د جامع جوماتونو ملایان د جمعې او اخترونو په لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د لونګۍ په

(۳۸) تصویر، د قاضي القضات ځانګړې جامې او د ولسمشر د لوړې مراسموبهیر

سرول او د چپنې اغوستل د لمانځه د امامت پر مهال او په محکمو کې د قاضیانو ځانګړې جامې د علماوو په نظر غوره کار دی.

د کندهار، فراه، نیمروز او هلمند ولایتونو کې هغه خولۍ په سرکوي چې یوه ځنډه یې برش شوې او په ډول ډول تارونو سره ګلدوزي او ښکلې شوې وي. په دې ولایتونو کې خلک زیاتره تورې، سپینې او تیز رنګه جامې خوښوي.

په هرات او جلال آباد کې نارینه سپینې

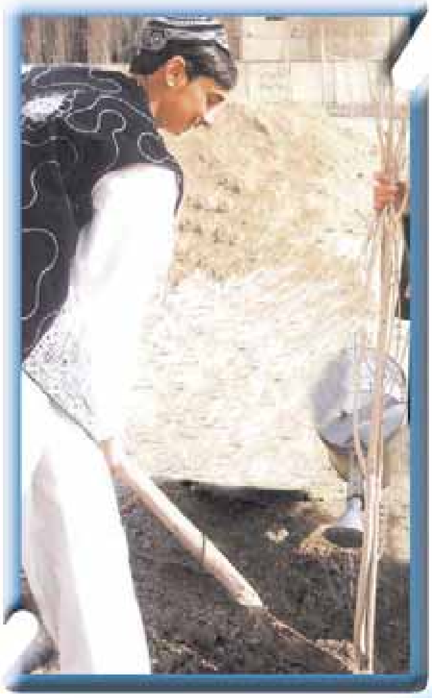

(۳۹) تصویر، یو ځوان دنیالګی کښېنولو په حال

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولۍ پر سر کوي چې هغو ته عرقچيني وايي. دغه خولۍ کله له تېوکر او کله هم له تارونو څخه جوړېږي. د هرات په ولايت کې د جامو د ټوکر رنګونه زيا تره نيم رنګه او روښانه وي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د خپلې سيمې د ځانګړو مراسمو د جامو نمونه واخلي.

پوښتنې

- ستاسو کوم ډول جامې خوښېږي، چې د واده په مراسمو کې يې واغوندئ؟
- ستاسو په نظر کوم ډول جامې له اقتصادي پلوه غوره دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو او لويانو څخه د ځانګړو مراسمو جامې چې په پخوا وختونو کې کارول کېدې، وپوښتي او ودې ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د ماشومانو جامې

ماشومان د کورنۍ د باغ ښکلي ګلونه دي چې ټول خلک ورسره مينه لري او هغوی ته ځانګړې پاملرنه کوي. هغوی ته د ښکلو جامو د برابرولو او وراغوستلو په برخه کې دودونه او رواجونه لري، چې په لنډ ډول بيانېږي، لکه: د نويو زېږېدلو ماشومانو د عقيقې، د اخترونو په ورځو او داسې نورو کې.

(۴۰)و(۴۱) تصوير ونه، جنکۍ او هلکان په ملي جامو کې

په ځينو سيمو کې د کورنيو د لومړني پيدا شوي ماشوم لپاره د هغه نيا څو جوړې ماشومانه کالي، کوچنۍ بړستن ، کمپله، بالښت، دستمالونه او ورسره نور شيان برابروي. جامې د يوه کوچني ځانګړي مجلس په ترځ کې د نوي پيدا شوي ماشوم کور ته وړل کېږي.

عقيقه، اسلامي ځانګړی سنت ګڼل کېږي. د ماشوم لپاره په دې مراسمو کې يوه جوړه نوي، ښکلي کالي برابروي او په هماغه ورځ يې ماشوم ته د سنتولو څخه مخکې ور اغوندي. د نويو زېږېدلو هلکانو سنتول اسلامي سنت دی.

د اخترونو په ورځو کې هم د ماشومانو لپاره نوي کالي جوړوي. ماشومان هغه اغوندي او ډېر خوشحالېږي.

زموږ د خلکو يو بل غوره دود دا دی چې د هر قوم مشران شتمن خلک د دې په ترځ کې چې د خپلو ماشومانو لپاره جامې برابروي د بې وزلو ماشومانو لپاره هم په اخترونو

کې نوې جامې رانيسي چې هغوی هم د اختر په خوښيو کې برخه ولري.

(٤٢) تصوير، جنګۍ او هلکان په ملي جامو کې (مزار شريف)

سربېره پر هغو چې مخکې و ويل شول په ځينو دودونو کې د ماشومانو لپاره بخملي واسکټونه او خولۍ، چې په رنګه تارونو او زري تڼوتو سره سينګار او چرمه کاري شوي وي، جوړوي او هغوی ته يې ور اغوندي. ورې جونې هم چرمداره او زري ښايسته کميسونه له شين رنګه ټيکريو سره اغوندي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې و وايي چې د دوی په کور او کلي کې ماشومان کوم ډول جامې اغوندي؟

پوښتنې

- د ماشومانو لپاره د نورو دوديزو جامو نمونه واخلئ.
- زموږ د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې د ماشومانو جامې يو د بل سره څه توپير لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د پخوانيو جامو په باره کې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي، ودې ليکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریم ټپرکي لنډیز

د هېواد په شمالي او شمال ختیځو سیموکې خلک چپن، جېلک، واسکټ، ګوپیچه او لونګۍ اغوندي. په سویلي او سویل لوېدیځو سیمو کې ګل ګنډ (ګلدوزي)شوي تارین او ورین ډېر ښکلي ځادرونه اغوندي. په مرکزي افغانستان او په ځینو شمال ختیځو سیمو کې د ورینې چپنې (چکمن او برک) اغوستل دود دی. په جنوبي سیمو کې د خلکو پا پوښونه، څپلۍ او بوټان او په شمال کې مسحې او بوټان دي.

په جشنونو، اخترونو، نوي کال او ودونو کې ماشومان او ځوانان چرمه کاري شوي واسکټونه، دکمیسونو د غاړو ګل ګنډ شوې ښکلې جامې، د پوهنې زده کوونکي او ځینې نور خلک کورتۍ او پطلونونه اغوندي.

په ودونو کې د واده په شپه د ناوې ځړوکی شین او د زوم کور ته د ورتلو په وخت کې سپین رنګ لري.

د ځادرۍ اغوستل د ښځو تر منځ کې په ټول افغانستان کې دود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

واکمني او سيمه ييزه اداره

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي دې د کورنۍ په ټولنيز او حياتي ارزښت باندې پوه شي او دغه مفهوم دې ښه زده کړې او پوه شي چې کورنۍ دخوانانو دنيکمرغۍ ځاله ده او دټولنې د ښېرازۍ د نظم په خوندي ساتلوکې ډېر ارزښت لري او همدارنګه زده کوونکي دې د قومي جرګو ارزښت او د تاوتريخوالي دپيداکېدو لاملونه وپېژني.

(٤٣) تصوير، د (نورستان) سيمه او اداره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

زموږ د هېواد کورنی توکمیز جوړښت

ـ ستاسو په سیمه کې کورنی جوړښت څه ډول دی؟

کورنۍ

کورنۍ د ټولنې لومړنی بنسټ او بنیاد جوړوي. زموږ په هېواد کې کورنۍ له پلار، مور، لورګانو، زامنو ننګیاندو او لمسیانو څخه جوړه شوې ده. زیاتره د کورنۍ د غړو شمېر له لسو تنو څخه زیاتېږي او کله کله په یوه کور کې پنځلس او آن تر شلو تنو هم ژوند کوي. د هېواد په جنوبي او جنوب لویدیځو سیمو کې دغه دود ډېر دی او آن شو ورونه چې ځانله جلا کورنۍ هم لري، له نورو ورونو او د هغو له کورنیو سره په یوه لویه پخسه یې کلا کې چې له پلرونو څخه ورته میراثي پاتې وي، ژوند کوي. د کورنۍ مشر پلار وی او په زیاتره کورنیو کې مورهم خپل رول لري. زامن، لورګانې او ننګیاندې د پلار او مور تر لارښونې لاندې کار کوي. کورنۍ نظم په کلیو کې ښه کلک دی. د خواښې او د زوی او ننګور په ژوند کې د هغې د لاس وهنو په اړوند زموږ په ټولنه او ادبیاتو کې له ډېرو پخوا زمانو څخه کیسې، طنزونه او حکایتونه شته.

کورنۍ اړیکې

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ډېرې ژورې او پراخه توکمیزې او ټولیزې اړیکې شته. د کورنۍ غړي د خپل کور لویانو او ټول خلک د قوم د مشرانو درناوی کوي او د هغوی نظرونو ته ارزښت ورکوي. د کورنۍ د مشرانو واک په خپلې کورنۍ او د قوم د مشرانو واک قوم باندې په کلیو کې د ښارونو په پرتله زیات وي. مشران له نورو ډېر واک لري؛ خو په ښارونو او متمدنو مرکزونو کې سره له دې چې مشرانو ته په درنه سترګه ګوري خو د خپل شخصي ژوند په محدوده او چاپېریال کې په خپله واک، آزادي او صلاحیت لري.

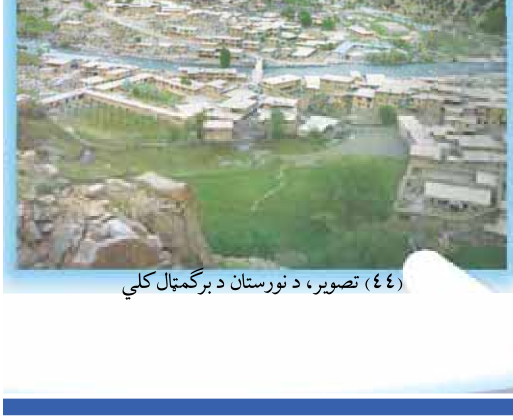

(٤٤) تصویر، د نورستان د برګمټال کلي

کلی

زموږ په هېواد کې ښاري ټولنې لږې او کلیوالي ټولنې ډېرې دي. په تېرو وختونو کې په کلیو کې د واکمنۍ او اداري نظام دا ډول و چې هر کلي (یو ملک، ارباب او یا خان) درلود او دغه مشر به ټولنیزې چارې او قومي لانجې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٤٥) تصویر، حشري کارونه

کلي د نورو سپین ږیرو او مشرانو په مشورو حلولې. د بېلګې په ډول په قومي حشرونو، د ویالو پاکولو، دغنمو لو، نیالګیو کېنولو، د ژرندې د پل انتقالولو او هم د لانجو په حلولو کې به یې برخه اخیسته.

په ځینو سیمو کې به ځو اربابان یا ملکان د یو لوی ملک تر واک لاندې وو چې هغه به یې د مخور (سپین ږیرې) په نامه یاداوه. مخور او یا لوی ملک به دخلکو او حکومت ترمنځ دارتباطي پل رول درلوده.

زموږ د هېواد په اسماعیلیه مېشتو سیمو کی له ملک او ارباب ځخه پرته به (پیر یا شاه) و او هغه به خلیفه ګان درلودل، خلیفه ګانو به د پیر په لارښوونه ټولنیزې چارې ترسره کولې.

(٤٦) تصویر، حشري کارونه

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په ځو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د کورنۍ د ښېګنو په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې مشر دې د خپلو بحثونو پایلې نورو ته د ټولګي په مخ کې بیان کړي.

پوښتنې

- که د کورنۍ بنیاد نه وي، ځوانان له کومو ستونزو سره مخامخ کېږي؟
- د ټولنیزو او اقتصادي چارو په برابرولو کې د قوم د اربابانو او ملکانو رول په څه ډول دی؟
- که کوم کلی یا سیمه ارباب یا ملک و نه لري د هغې کلي یا سیمې خلکو ته کومې ستونزې پیدا کېږي؟

کورنۍ دنده

- هر زده کوونکی دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د ملکانو، اربابانو او یا د سیمې د مشرانو د رول په اړه پوښتنې وکړي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسم لوست

مرکه او جرګه

- مرکه او جرګه څه ډول اصطلاحات دي او زموږ په هېواد کې څه ډول تاريخي سابقه لري؟

زموږ د هېواد په ټولو برخو، په تېره بيا په سويلي سيمو کې مرکې او جرګې د قومي او ټولنيزو ستونزو او لانجو د حللو واک لري. د جرګو غړي تجربه لرونکي سپين ږيري، مشران، ملکان او افسقالان دي، چې په حجرو، ډېرو، جوماتونو، د چنارونو او ونو لاندې غونډې کوي او د خلکو شخړې او لانجې هوار وي.

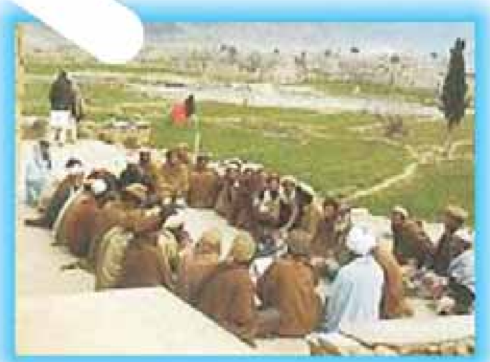
(۴۸) تصوير، قومي مرکه

د قبيلې، قوم او مشرانو غونډو ته جرګه ګي وايي، چې د اړتيا په وخت کې د قبيلو ترمنځ د کوچنيو لانجو د فيصله کولو لپاره جوړېږي.

کله چې جرګه ګي د يوې دعوې پرېکړه ونشي کړای، بيا د لانجې د حللو لپاره لويه جرګه راغوښتل کېږي. د دغې جرګې غړي قاضيان، د قوم مشران، نرخيان او نور وي.

(۴۹) تصوير، قومي جرګه

په عمومي ډول مرکه يا جرګه د واک او رسوخ له پلوه درې درجې او پړاوونه لري:

۱ـ جرګه ګي: د جرګو په دې پړاو کې څو محدود سپين ږيري ګډون کوي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعوې په برخه کې یوازې خبرې اترې کوي.

۲_ د مرکې دویم پړاو لوی دی چې ګډون کوونکي یې د دواړو لوریو ډوډۍ هم خوري چې دغه پړاو کابو د مرافعې محکمې مثال لري.

په دې پړاو کې د دعوې یو لوری مرکې ته واک ورکوي او بل لوري ته چې واک یې نه وي ورکړی هغې ته «نیمګړی واک» وایي.

۳_ پــه دریم پړاو کې نرخیان ګډون کوي او دغه پړاو د خلکو په منځ کې هغه قانوني واک او اعتبــار لري، چې هغې تــه (جرګه) وايي. جرګه د خلکو په منځ کې غټې دعوې فیصله کوي. جرګه د (تمیز محکمې) ته ورته ده.

جرګه د ســتونزو د پېچلتیاو و په تناسب کېدای شي ډېرې ورځې او آن میاشتې دوام وکړي. په دغه جرګه کې ډېرې خبرې کېږي، نظرونه تبادله کېږي او د جرګې په اوږدو کې د دعوې دواړه خواوې د جرګه مارو د ډوډۍ خرڅ او لګښت په غاړه لري.

کلــه چې موضوع ډېــره مهمه، پېچلې او لویه وي نو د قومونو مشــران، نرخیان او په مرکــو پوه خلک چې د دعوې دواړو لوریو پورې څه تړاو ونه لري د ســتونزې او لانجې

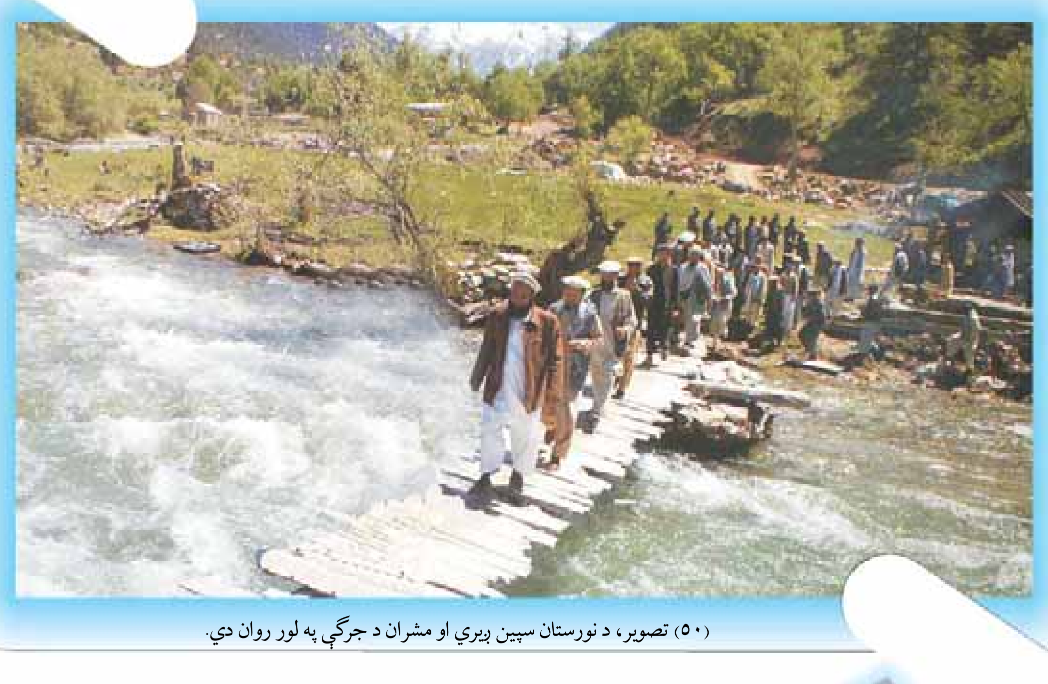

(۵۰) تصویر، د نورستان سپین ږیري او مشران د جرګې په لور روان دي.

د فیصله کولو لپاره رابلل کېږي او د دعوې د فیصله کولو لپاره د دعوې له دواړو لوريو بشپړ واک اخلي او دعوا فیصله کوي، چې دې ته د پښتنو په منځ کې (په توی وړی واک) وايي. دغه د جرګې تر ټولو لوړه سطحه ده چې د هغوی پرېکړه او فیصله هېڅ لوری ماتولی نشي.

د قومي شوراګانو او جرګو ګټه

په هره سیمه کې د قوم د مشرانو شتون او د مشرانو شورا له لورې د خلکو د لانجو حل او فصل د رسمي، دولتي مراجعو کار کموي او د خلکو لپاره آسانتیاوې رامنځ ته کوي. له همدې امله همدا اوس په کلیو، ولسوالیو، ناحیو، ښارونو او د هېواد په ولایتونوکې دسپین ږیرو شوراګانې شته چې لانجې او ستونزې فیصله کوي. د دغو شوراګانو شتون په هغه اندازه ګټور دی چې لومړی لانجې او حقوقي مسئلې د رسمي مراجعو له لورې شوراګانو ته ارجاع کېږي، چې د مشورې او روغې جوړې له

(۵۱) تصویر، د (کابل) ښار کې د روغې جوړې یوه برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارې حل شي. که دا فیصله
د دعــوې دواړه لورې ونه
مني نو هغه وخت موضوع
رسمي مراجعوته ورسپارل
کېږي.

(۵۲) تصویر، قومي جرګه (د خمکنو ولسوالي)

په ټولګي کې فعالیت

- هــر زده کوونکــی دې د خپلې ســیمې د واک لرونکو شــخصیتونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د خلکو په منځ کې د قومي غونډو شتون څه ګټې لري؟
- آیا په ځینو مواردو کې قومي غونډو ته واک ورکول کوم زیانونه هم لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکــي دې په تېرو وختونو کې د قومي غونډو د ماهیت په برخه کې د خپلو کورنیو له غړو څخه معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

د تاوتریخوالي او دښمنیو سرچینې، لاملونه او ماهیتونه

- تاوتریخوالی او دښمنی د ټولنې د نظم د له منځه وړلو په برخه کې کومې منفي اغېزې لري؟

هغه چارې چې زموږ په ټولنه کې کله کله دنظم د له منځه وړلو لامل گرځي، د خلکو په منځ کې تاوتریخوالی او دښمنی دي. په دې لوست کې به د دغو موضوعگانو ماهیت اولاملونه په گوته شي.

۱_ د تاوتریخوالي او دښمنیو ارونه، لاملونه او ماهیتونه

د تاوتریخوالي او دښمنیو لوی لامل بېکاري او بې علمي ده، بېکاره انسان تل د خپلې منفي بوختیا او رواني ستونزو د ارضا لپاره بهانې لټوي. وایي: «له بېکاره، خدای بېزاره» په ځانگړې توگه هغه څوک چې بې علمه او ناپوه وي او ځان ځاني هم ورسره مله شي، تکرونه او تاوتریخوالي رامنځته کوي. دا ډول تاوتریخوالی ناڅاپي او غیر ارادي دي.

په کلیو کې د تاوتریخوالي یو بل لامل د نورو خلکو د شتمنیو او ځمکو په زور غصبول دي، او یا د وچکالي په کلونو کې د نورو خلکو د حقابې په زور نیونه ده چې

(۵۳) تصویر، په شهران کلي کې د ځمکې او به کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر کال په طبیعي ډول د اوبو کولو پر مهال تکرارېږي.

ځینې خلک په خپله برخه قانع نه وي، له خپله حقه ډېره ځمکه او اوبه غواړي او یا د ناحقه وراثت دعوا کوي. یا له هغه سره چې په بڼ یا ځمکه کې شریک دی، حق نه ورکوي، چې دا هم د تاوتریخوالي لوی لامل دی.

کله کله لومړني سرې ته د پور نه ورکول هم د تاوتریخوالي او جګړې لامل کېږي.

دغه تاوتریخوالی په لومړی سرکې لږ وي او ورو ورو ډېرېږي او د اوږدې مودې په دښمنیو بدلېږي.

خو په دې وروستیو وختونو کې چې خلکو د کرنې، اقتصاد، باغدارۍ، د ښاریو روزل، سوداګرۍ، علمي او نورې بوختیاوې لاس ته راوړي دي او هممدارنګه زموږ په ټول هېوادکې چې د علم او پوهې ورانګې خپرې شوې دي، خلک د تاوتریخوالي په بدۍ او تاوانونو پوهېدلي، نو ځکه د کورنیو او قومونو په غېږ اخېستنو او وژنو کې لږوالی راغلی او که کله په لږه اندازه او ناڅاپي توګه رامنځته کېږي، نو دواړه لوري د قومي سپین ږیرو، عالمانو او جرګو په پرېکړو او یا د قضایي او حقوقي مراجعو پر پرېکړو باندې قناعت کوي او د جاهلیت دورې غیر اسلامي دودونو پسې نه ګرځي.

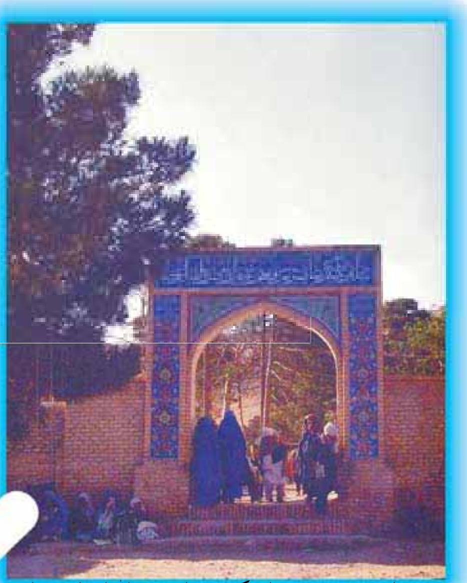
(٥٤) تصویر، په هرات کې دخواجه عبدالله انصاري مزار

د تاوتریخوالي او دعواوو د رامنځته کېدو او لامل په برخه کې خواجه عبدالله انصاری(پیر هرات) داسې ویلي دي:

«بدانکه رنج مردم در سه چیز است: از وقت پیش مي خواهند، از قسمت بیش

(c) ketabton.com: The Digital Library

مي خواهند و آنِ دیگران را از آنِ خویش می خواهند»

د تاوتریخوالي پیل

تاوتریخوالــی او ټکرونه لومړی له زیږو خبرو او لفظي مشــاجرې څخه پیل کېږي، او ورو ورو خبره لاس اچولو ته رســېږي. کله چې د دواړو غاړو د غوســې دېګی په خوټېدو راشي له ډېرو، لرګیو او نورو توکو څخه یو د بل پرضد کار اخلي.

د ډبلګې په توګه د اوبو لګولو پر مهال د جګړې وسیله یوم دی او د لو په وخت کې د جګړې وسیله لور دی.

په پخوا وختونو کې به خلکو په جګړه کې ډېر لږ چاکو، ټوپک او نورخطرناک وسایل کارول، ځکه له خطرناکه پایلو یې خبر وو.

په قرآن مجید کې په دې برخه کې د زغم او عفوې یادونه شوی ده چې وایي:

......و الکاظمین الغیظ و العافین عن الناس...)(العمران ۱۳۴)

ژباړه: ډېر ښه خلک هغه کسان دي چې غوسه زغمونکي او خلکو ته ښښنه کوونکي وي.

په هر حال:

په، جګړه کې غالب او مغلوب هېڅ یوګټونکی نه وي، بلکې ګټونکي هغه خلک وي چې جګړه یې نه وي کړې.

عبدالرحمن بابا په دغه برخه کې څه ښه ویلي دي:

کــر د ګلــو کــړه چــې ســیمه دې ګلزار شــي
اغــزي مه کره چې پښــو کې به دې خار شــي

او خواجه حافظ هم په دې هکله ډېر ښه ویلي دي، چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

درخت دوستي بنشان! که کام دل به بار آرد   نهال دشمنی برکن! که رنج بی شمار آرد

(۵۵)تصویر ددوستۍ دونې تمثيل

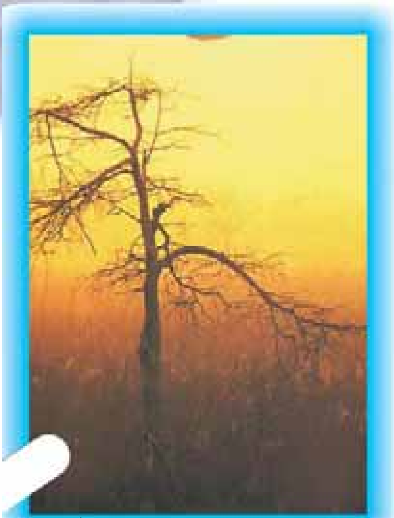

(۵۶)تصوير ددښمنۍ دونې تمثيل

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د تاوتريخوالي او دهغه د ناوړه پايلو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د تاوتريخوالي دوام په ټولنه کې کومې ناوړه پايلې رامنځته کوي؟
- د کورنيو ترمنځ پرله پسې دښمنۍ کومې ناوړه پايلې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه په تېرو وختونو کې د تاوتريخوالي په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځلورم څپرکي لنډیز

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ټولنيزې او قومي اړيکې په ډېره او پراخه توګه شتون لري. په کليو کې د قوم مشران په خپلو خلکو باندې د ښارونو په پرتله ډېر واک لري.

زموږ د هېواد په سويلي سيمو کې يو شمېر سيمه ييزې ډلې دي چې د قومي او ټولنيزو ستونزو او شخړو د هوارولو واک لري، چې جرګې او مرکې يې بولي.

جرګې د واک له پلوه درې درجې لري:

کله چې د دوو کسو يا دوو قومونو ترمنځ کومه دعوا يا شخړه رامنځ ته شي، نو موضوع همدې قومي غونډو، مرکو او جرګو ته چې د سپين ږيرو، عالمانو او د قوم د مشرانو څخه جوړې شوې وي، سپارل کيږي. څرنګه چې هغوی د دواړو خواوو د شخړې په لاملونو پوهېږي نو ځکه قضيه په ښه توګه سره فيصله کولی شي.

پنځم څپرکی

استو ګنځایونه، د ودانیو جوړولو مواد، لارې او طرحې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي په هېوادکې د کورونو، کلاګانو، جوماتونو او د عامو ودانیو له بېلا بېلو ډولونو سره چې تاریخي لرغونتیا لري، آشناشي او د اوسېدلو کورونو د جوړولو طریقه او د کورونو جوړولو د اړتیا وړ مواد به وپېژني.

زده کوونکي به د ختینو کورونوځینی ښېګنې وپېژني اوپه هېوادکې به د معمارۍ له سبک سره آشناشي.

زده کوونکي به وپوهېږي چې کاشي کاري زموږ د هېواد د ښکلو هنرونو اوصنعتونو څخه ده او زموږ په ګران هېوادکې لرغوني سابقه لري.

(۵۷) تصویر: دامیر شهید باغ (جلال آباد)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يارلسم لوست

سمڅې او ختين كورونه

ـ تاسو د استوګنې څو ډوله كورونه پېژنئ؟

زموږ په هېواد كې د استوګنې ځايونه او د اوسېدنې كورونه ډېر ډولونه لري. ځينې يې ډېر ابتدايي او پخواني دي، لكه: سمڅې، غارونه، پرستنو ولاړ كورونه او داسې نور چې زموږ د هېواد په لرې پرتو سيمو كې دود و او تر اوسه يې لا بېلګې موجودې دي.

سمڅې

هغه ابتدايي د اوسېدنې ځايونه دي چې لومړنيو انسانانو د خپل ژوندانه د دوام لپاره د غرونو په لمنو كې

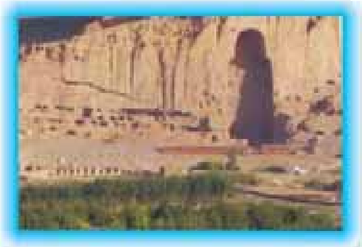
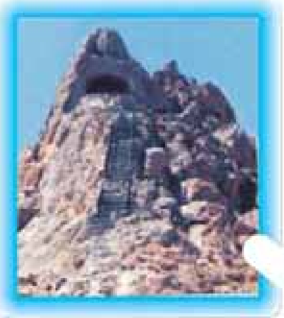
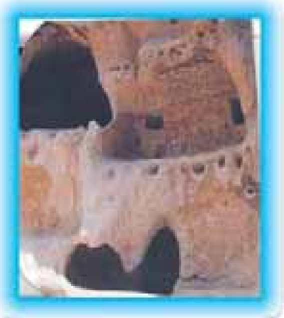

(۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲) تصويرونه، د سمڅو ډولونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړول. دغه ابتدايي کورونه په معمولي توګه تياره، نمجن او ورې درو ازې يې درلودلې چې هم انسانانو پکې ژوندکاوه او هم يې خاروي پکې ساتل کېدل. خو کله چې ورو ورو انسانان متمدنه شول، په (لرګيو پوښل شوي او ګنبدي) د ختينو کورونو جوړول يې زده کړل چې لاندې به د هغوی د هريو په برخه کې معلومات ورکړو:

(۶۳) تصوير، په لرګو پوښل شوي کورونه

۱ـ په لرګيو پوښل شوي کورونه

دغه کورونه له خاورو، تېږو، خامو خښتو، پخسو او د داسې نورو موادو څخه جوړېږي. چت يې په دستکو يا لرګيو پوښي. داسې چې لومړي دستکونه د اړتيا په اندازه په کوټو باندې په افقي ډول اچوي، وروسته وربانديې تختې، پوزي، د ونو شاخچې، کېکې او جارو(کيان او وابنه) اچوي او بيا وربانديې کلکه شوې خټه (غوره ګل) هواروي او له هغه وروسته يې اخېروي. هغه کېږي دغه اخېر ډېر هوار او داسې شيب ولري چې اوبه وربانديې ډنډ نه شي او د دغو اوبو د جاري کېدو لپاره د لرګيو ناوې د بام په څندو کې ږدي چې د باران اوبه پکې بهېږي.

دغه کورونه د ګنبدي کورونو په پرتله د باران او زلزلې په مقابل کې کلک وي. د دغو کورونو په منځ کې خلک تنورونه هم ږدي او په دې تناره کې په دايمي توګه اور بلېږي او د اور لوګي د کلونو کلونو

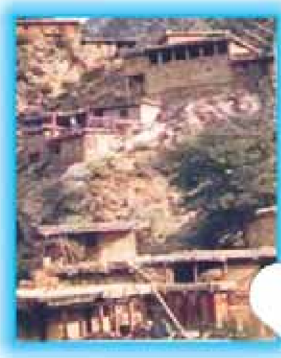

(۶۴) تصوير، دلرګو کورونه

(۶۵) تصوير، د لرګو کورونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوږدو کې دکور چت لکه د قیر غونډې کلکوي.

پــه همــدې ډول ددغو کورونو جوړول زموږ د هېواد په هغو ســیمو کې دود لــري چې هلته زلزله او وربښت زیات کېږي.

په لرګو باندې د پوښــل شــو و کورونو چتونه کله په نقاشي شــویو تختو مسطح کوي، دغه کار ماهر نجاران ترســره کوي او د دغو کورونو نمونې او بېلګې دکابل ښار او ځینو ولایتونو په زړو ښارونو کې لېدلی شو.

ځینې دغه کورونه چې شتمنو او بډایو خلکو جوړ کړي دي، د لرګي ښکلې ورونه او ورسی لري چې په هغې کې د ګل او پاڼو نقشونه په لرغوني سبک سره ډېر ښکلي حکاکي شوي دي.

۲_ ګنبدي ختین کورونه

د دغو کورونو د دیوالونو او چتونو په جوړولو کې له خاورو او ختو څخه کار اخیســتل کېږي. چت یې په ښایســته ډول په خښتو او ختو پوښــل کېږي او د لا ټینګښت لپاره یې په تشو ځایونو کې وړې تیږې او جغل ورنښلوي. دغو وړو تیږو او جغل ته (آغاز) وایي.

دګنبدي کورونو جوړول یوڅه مهارت او ډېر زحمت غواړي او همدارنګه د دستک پوښه کورونو په پرتله د واورو او باران پر وړاندې یې مقاومت لږوي.

د دې کورونو رواقونه په اخیر او کله کله یې په صافو ګچو سره رنګ او ښکلي نقاشي کوي.

ختین کورونه سره له دې چې ابتدایي او ساده دي، ځینې ښېګڼې او ګټې هم لري. یوه ګټه یې دا ده چې د ګرمــۍ او یخنۍ مخه په ښــه توګه نیسي او د ګرمۍ او یخنــۍ د نفوذ او تېرېدلــو په مقابل کې ښه مانع دي.

یعنې هغه کورونه نسبت

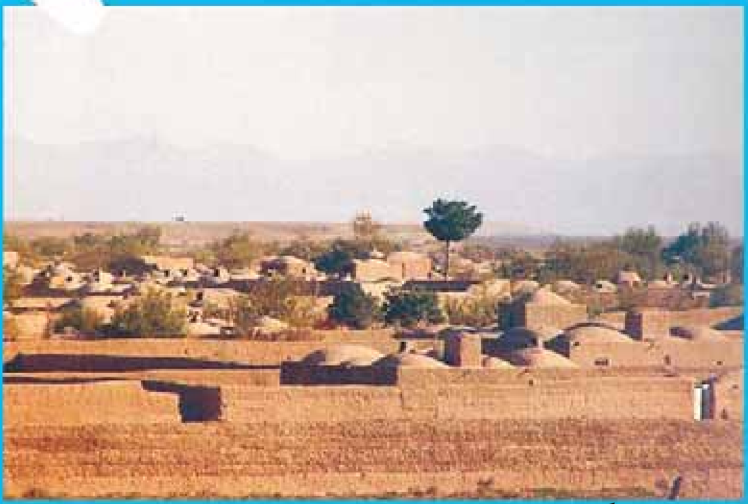

(۶۶) تصویر ګنبدي کورونه (هرات)

دغو کورونو ته چې نن په عصري او کانکريتي ډول جوړېږي، په اوړي کې يخ او په ژمي کې نسبتاً تاوده وي. خو دا هم د يادونې وړ ده چې ختين کورونه دکانکريتي کورونو په پرتله لږ مقاومت لري او نشو کولای ډېر پوړونه ورباندې جوړ کړو. او هم ډېره ځمکه او ځای نيسي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د ختينو کورونو نورې ګټې او زيانونه ووايي.

پوښتنې

- کوم ډول کورونه د ژوند لپاره ګټور دي؟
- هغه څيزي چې دکورونو په پوښلو کې اچول کېږي له څه شي څخه جوړېږي؟
- پخسه څه شی دی؟ او کومې ښېګڼې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د هغو بېلابېلو او ډول ډول کورونو په برخه کې چې زموږ په هېواد کې جوړېږي، معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښېري کورونه

- ستاسو په سیمه کې څوک په ښېري کورونو کې ژوند کوي؟

زمـوږ په هېوادکـې پر ختینو کورونو سـربېره، ښېري کورونه هم جوړېږي، چې په لاندې ډول دي:

۱ـ کوډلـه (جونگـړه): دغـه کورونـه بزگران له خسـو، لرگیو او د لرگیو له خادو څخه جوړوي.

(۶۷) تصویر په لیمڅي او گلیم باندي پوښل شوی جونگړه

کوډلې زیاتره د پسرلي، اوړي او مني په فصلونو کې د فالیزونو، درمندونو او دښـتې په آزاده هوا کې په گنبدي یا مخروطي شکل جوړېږي.

۲ـ ښېـره: ښېره هم له تاوشـوو (منحني) ډولـه خادو څخه جوړېږي. دیوالونه یې له مـزو، مزرو او یا له کښکي څخه جوړوي او سربې په پوزي، کښکي، خسو او اغزو پوښي او گلیم یا لمڅی پرې غوړوي.

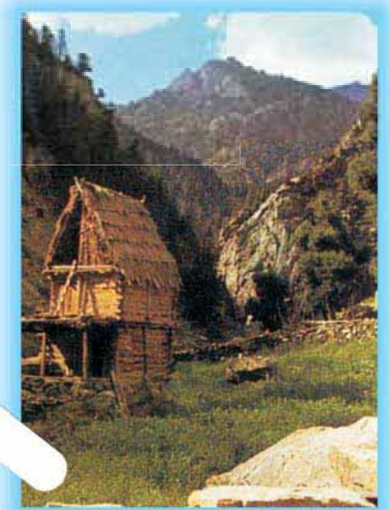
(۶۸) تصویر، ښېره

(۶۹) تصویر، ښېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۷۰) تصویر، الاچغ

۳_ آلاچغ: هغه مواد چې آلاچغ ورشخه جوړوي له کږو شويو خادو، ليمڅي، تغر او له داسې نورو شخه عبارت دي، په دې ډول چې ۱۵ تر ۲۰ پورې خادې پر ځمکه کې منډي او پورتنی څوکې يې په گنبدي ډول سره يو ځای کوي او ترې او شا او خوا يې پوزی د ديوال په ډول دروي. سريې هم په پوزي تغر او ليمڅي پوښي. دننه او بهرنی برخه يې په (کشيده گليم) او په زونديو ښايسته کوي.

۴_ کېږدۍ: زموږ د کوچي هېوادوالو گرځنده کور دی چې له تورو او کلکو توکرانو شخه جوړېږي او په تيېنگو او کلکو رسيو او مېخونو پر ځمکه ټک وهل کېږي او کلکېږي.

يادښت: د کوچيتوب فرهنگ او دود، همېشنی مسافرت او گرځېدل له يوې سيمې نه بلې سيمې ته او په کېږديو کې ژوندکول زموږ کوچيو وطنوالو ته ډېر سخت زحمت او خواري ده.

(۷۱) تصوير، کيږدۍ

۵_ خرگاه: يو ډول لويه کېږه (کېږدۍ يا خيمه) ده چې له ليمڅي شخه جوړېږي.

زموږ قرغز هېواد وال يې په پامير (د نړۍ بام) کې جوړوي او کارترې اخلي.

خرگاه د هغوی د استوگنې دايمي کورونه دي.

۶_ خيمه: خيمه هم د گرځنده کوټې يو ډول دی چې په آسانی سره درول کيږي او په

آسانۍ سره ټولېږي. خيمه له جيمي او نورو ډېلو ټوکرو څخه ګنډل کېږي او په کلکو رسيو باندې په هغو لرګينو يا اوسپنيزو موړو سره چې پر ځمکه ټک وهل شوي وي، سپره او درول کېږي. څرنګه چې سپکه ده بارول او نقلول يې آسان دي. په هر ځای کې په ځانګړي ډول په مېلو کې کارول کېږي.

آلاچغ، کېږدۍ او خرګاه په باندو کې د مالدارانو د دوبي کورونه دي، ځينې وخت په کليو کې هم داسې کورونه جوړوي.

په عمومي توګه خس کپه، څپره، آلاچغ، کېږدۍ او خرګاه د زلزلې په وړاندې تر ټولو خوندي کورونه دي.

۷ _ د لويې جرګې خيمه: يوه لويه خيمه ده چې په دې کې د لومړي ځل لپاره د

(۷۲) تصوير، د کابل په نړيوال کنفراس کې د هېواد ولس مشر د او يا هېوادونو بهرنيو چارو وزيرانو سره

افغانستان دوديزه (لويه جرګه) ترسره شوه. او له هغې څخه وروسته پکې لوی دولتي، ملي او بين المللي کنفرانسونه داير شول.

په دې وروستيو کې په هېواد کې د سولې د راوستلو په خاطر د هېواد ولسمشر او د ولسي جرګې استازو، مشرانو، روحانيونو او بهرنيو ميلمنو په ګډون په هغې کې د (سولې) جرګه جوړه شوه.

(۷۳) تصوير، د لويې جرګې خيمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د څپرې کورونو ښېګڼې ووايي:

پوښتنې

- د څپرې او آلاچغ ډوله کورونه د هېواد په کومو برخو کې دود لري؟
- هغه څپرې چې د کورونو په پوښلو کې کارېږي له څه شي نه اوبدل کېږي؟
- د څپرې او آلاچغ کورونو ګټې بیان کړئ.

کورنی دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشـرانو څخه د څپـرې جونګړې او آلاچغ ډولو کورونو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

غوجلې

- تاسو کله د څارويو غوجل ليدلې ده؟

زموږ خلکو چې له پخوا څخه څاروي روزلي دي، د هغوی د ساتنې لپاره يې تل له غوجلو څخه گټه اخيستې ده. دغه غوجلې له بېلابېلو موادو څخه په ډېرو ډولونو سره جوړېږي چې د قتن Qutan، کټاره دار، څپرې، توله، آغيل، اخته خانه، کمند او نورو نومونو باندې يادېږي، په لاندې ډول د هر يوه په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

۱ـ شپول: له تيږو څخه جوړه شوې محوطه ده چې په کليو او بانډو کې د څارويو (پسونو او غويو) لپاره جوړېږي.

د څارويو د شمېر په اندازه په دايروي ډول تېږې د يو او يا يو نيم مترو په اندازه يوه د بلې د پاسه ږدي او د تېږو ديوال جوړوي چې په دې کې له تېږو څخه پرته نور هېڅ ډول مصالې لکه ختې، سمنټ او نور ساختماني مواد پکې نه کاروي.

د ننوتلو او وتلو دروازه يې هم له تيږې څخه جوړېږي او سر يې طبعاً خلاص وي.

(۷۴)تصوير

۲ـ سمڅ : د وريو او وزگوريو (ورغميو) غوجله ده. د لويې تيږې څنگ ته چې د هغې د لاندې پناه ځای وي، جوړېږي او نورو دريو خواو ته يې د تيږو ديوال جوړوي. څرنگه چې توله په لږه ساحه کې جوړېږي، ځينې وختونه يې سر په کنکو

(۷۶) تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لښتو باندې پوښوي.

۳ـ ښېره: په هغو سیمو کې چې ځنګلونه زیات دي، د غرونو، د ونو د وچو لښتو، (ارغوان، زرنګ، ایرغي Erghai، ښېرې او نورو ځخه ښېره جوړوي او د غوجلې شاوخوا ورباندې بندوي. د ننوتلو او وتلو دروازه یې هم له ښېرې جوړوي او سر یې پرانستې وي.

۴ـ غوجل: غوجل د څارویو ستنې او پخوانی غوجله او د ختو کوټه ګی ده. د وتلو او ننوتلو د لرګې دروازه لري. له کوچنی سوری نه پرته نورې کړکۍ او پنجرې نه لري.
د څارویو د شمېر په اندازه د دیوالونو په څنګ کې ختین آخورونه لري چې په هغو کې واښه او بوس څارویو ته اچول کېږي.
نر جنګې او ښکرور غوایان په بېله غوجله کې اچوي. معمولاً د پسونو او وزو غوجلې له نورو څارویو جلا وي.

۵ـ اسطبل (**چوپتره**): د آس د اوسېدو ځای دی. د دغې غوجلې یوه خوا پرانستې وي. په اسطبل کې د آخور ترڅنګ د آس د افسار (پړي) د تړلو لپاره د لرګي یو پنډ موږی پر ځمکه ټکوهي چې هغې ته (قازغ) یا د آخور موږی وایي.

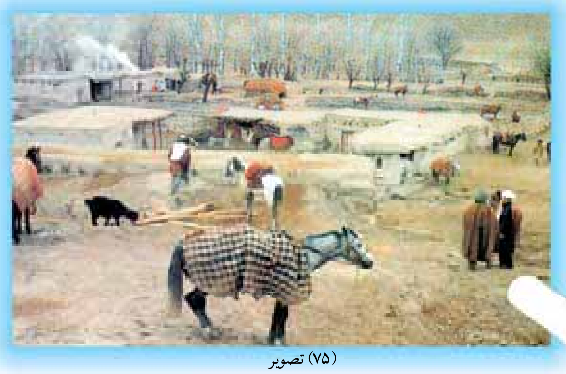
(۷۵) تصویر

۶ـ کمند: کمند هغه سرکاري اصطلاح ده چې د حکومت د سورلۍ او د لېږد رالېږد د آسونو او کچرو د مجموعې اطلاق پرې کېږي. البته اصلي نوم یې هماغه د اخته خانو مجموعه ده چې په تېرو وختونو کې یې ډېر آسونه هلته تړل او اوبه او دانه یې یوځایې ورکوله. په پسرلي او اوړي کې به د آسونو پاده (کمند) سر تېرو او مېترانو (د آسونو ساتونکو) له وښو نه په ډکو چمنونو کې څرول (پوول) او چاغول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ - کټاره: د دې غوجلې سر هم خلاص وي او هغه د پسرلي او اوړي په فصلونو کې د څارويو د ساتنې لپاره جوړوي. کټارې د ونو له وچو لرګيو او شاخونو څخه جوړېږي.

په غوجل پورې ځينې اړوندې نکتې.

کله چې له څارويو او د هغو له غوجلو څخه خبرې کېږي نو د هغې سره خامخا د پرانګ، شرمښ او د څارويو د دارلو او خوړلو په هکله هم ډېر نقلونه او کيسې ويل کېږي.

د هغه داړونکي لېوه کيسه د خلکو ياده ده چې د ژمي په شپو کې د ساتونکي سپې له غفلت څخه يې ګټه پورته کړې او د پسونو غوجلې ته ور ننوتلی، يو پسه يې خوړلی او نورې يې زندۍ کړې او وژلي وو، بيا يې د خولې او غاښونو په واسطه راکښلي يو پر بل يې انبار کړي او د هغوی په سر په آسانی سره ختلي او توانېدلی و چې د غوجل سوري څخه ټوپ ووهي او وتښتي.

پورتنۍ څرګندونې د ساده او دوديزو غوجلو په هکله وې چې په هغې کې د څارويو پاکوالی او نظافت او روغتياساتنه ډېره کمه رعايت کېدای شي. خو نن ورځ په زياته سيمو کې لويې طويلې جوړېږي چې په هغې کې هم د طويلو او څارويو پاکوالی او نظافت په بنه ډول سره په پام کې نيول کېږي او هم پکې د څارويو د خوړو کيفيت ګټور او صحي وي چې د مالدارۍ يا د څارويو د فارم په نامه يادېږي.

(۷۷) تصوير، د غوبانو فارم

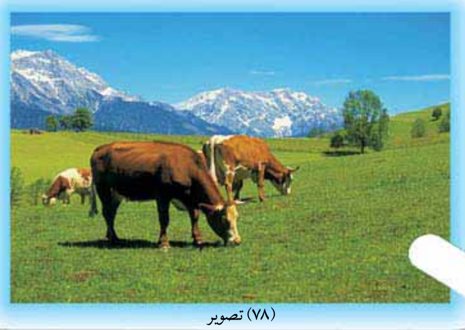

(۷۸) تصوير

(۷۹) تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ادبیاتو کې شاعرانو او پوهانو د تاریخ په اوږدو کې د پړانګ، شرمښ او مېږې کیسې، طنزونه او ډېر زیات تمثیلونه بیان کړي دي چې بېلګې یې په لاندې ډول دي:

په دری ژبه:

«گوسفندی از کلیم الله گریخت — پای موسی آبله شد نعل ریخت»

«ترحم بر پلنگ تیز دندان — ستمگاری بود بر گوسفندان»

(۸۰) تصویر پړانګ

پر غاښور پړانګ زړه سوی، پر پسونو ظلم دی.

او یا دغه متلونه او مقولې:

میش و گرگ در یک آبخور آب می خورند (تمثیل عدالت) مېږه او لېوه په یو آخور اوبه څښي.

دوستی گرگ و اشتر (دوستی بې تناسب) دلېوه او اوښ ملګرتیا.

(۸۱) تصویر، مېږه

(۸۲) تصویر، شرمښ

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د هغو نورو غوجلو چې څاروي پکې ساتل کېږي نومونه واخلي.

پوښتنې

- شپانه خپل پسونه د شپې له خوا په کوم ډول ځایونو کې ساتي؟
- کوم ډول غوجلې د څارویو د ساتنې لپاره ګټورې دي؟
- تاسو او ستاسو دوستان د څارویو د فارمونو د جوړېدو تصمیم لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له غړو څخه د پخوانیو څارویو د ساتنې په برخه کې پوښتنې وکړي او ثبت دې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

کلا، برج او د کوترو کوټې

ـ تاسو تر اوسه کومه پخوانۍ کلا او د کوترو کوټه لیدلې ده؟

(۸۳) تصویر، د بلخ بالا حصار

کلا، برج او د کوترو کوټه زموږ د هېواد له زړو او لرغونو ودانیو څخه دي چې زموږ د خاورې او ځمکې د ساختماني او معماري فرهنګ یو ډول تمثیلوي.

(۸۴) تصویر، په بابر بڼ کې د انارو ونې

(۸۵) تصویر، د بابر حرامسراې (کابل)

په پخوا وختونوکې د حصار یا کلا جوړول زموږ په ګران هېواد کې دود درلود. پاچاهانو، واکمنو، او شتمنو خلکو به د ځان د امنیت د ساتنې لپاره لوړې کلاګانې او ماڼۍ جوړولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلاګانې هغه کلکې ماڼۍ دي چې لوړ دېوالونه لري او دننه په جلاجلا برخو اوکوچنیو کلاګانو او سراچو باندې وېشل کېږي. هره برخه يې د يوه ځانګړي مقصد لپاره جوړه شوې وي او له هغه څخه ګټه اخېستل کېږي.

(۸۶) تصویر، د دارالامان ماڼۍ (کابل)

کلاګانې، برجونه او پوځي چاوڼۍ

ځینې کلاوې د پاچاهانو، دولتي اراکینو، پوځي افسرانو او سرتېرو د پوځي اډو په توګه کارول کېدلې، چې د هغو په کونجونو کې به لوړ برجونه جوړېدل او څو تنه ساتونکي به له کلاوو څخه د ساتلو په موخه هلته کېښناستل. دغه برجونه دایروي شکله او د کلا له نورو دېوالونو څخه يې لوړوالی ډېر و، چې ساتونکي د کلا شاوخوا څارې او دښمن په آسانۍ لیدلی شي.

(۸۷) تصویر، د اختیار الدین کلا (هرات)

(۸۸) تصویر، د بُست کلا او طاق

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸۹) تصویر، د غزني بالا حصار

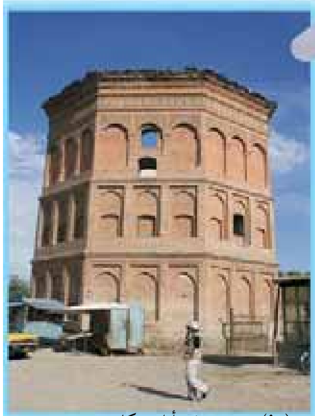

(۹۰) تصویر، د شهرآرا برج/کابل

زموږ په هیواد کې د دغو سترو کلاګانو بېلګې په (بلخ، کابل، غزني، ګردېز، په هلمند کې د بست او په هرات کې د اختیارالدین کلا ګانې دي چې دغه وروستنۍ یاده شوې کلا زموږ د هېواد د هرات ولایت د تیموریانو د دورې (شاهي کلا) وه. دغه تاریخي کلا، ټینګ او لوړ برجونه لري چې له نیکه مرغه په معاصرو دوروکې د چاړواکو د پاملرنې له امله د هغې ویجاړ شوي ځایونه بېرته جوړ شوي دي او تر اوسه روغه پاتې ده.

(۹۱) تصویر، د کابل بالا حصار

دغه تاریخي ودانۍ زموږ د لرغوني هیواد د معمارۍ او فرهنګ سترې نښانې دي.

د کوترو کوټې

زموږ په هیواد کې د نورو لرغونو ودانیو ترڅنګ، چې زموږ د معمارۍ او فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي، هغه د کوترو کوټې دي.

دغه ودانۍ بزګران ددې لپاره جوړوي چې کوترې پکې ځالې وکړي او فضله مواد یې په دغو خونو کې پاتې شي، ترڅو بزګران او کروندګر د کرنې د ځمکو د تقویه کولو لپاره د سرې په توګه ترې ګټه واخلي؛ څرنګه چې د مرغیو په تېره بیا د کوترو فضله مواد د کرنې د ځمکو لپاره د کیمیاوي سرې په پرتله ډېر ګټور دي، نو له دې امله زموږ د هېواد په ځینو سیمو او کلیو کې بزګران د کوترو کوټې جوړوي او له هغو څخه ګټه اخلي.

د کوترو کوټې لوړې ودانۍ دي چې د باندنۍ خوا وې یې په ښکلو او ظریفو خښتو

جوړې شوې او نقاشي شوې دي او د دیوال په دننه برخه کې يې بېلا بېلې طاقچې برابروي چې کوترې په کې ځالې جوړې او فضله مواد پکې وکړي.

کوترخونې د ځانګړو معمارانو له خوا جوړېږي. په تېره باندینۍ مخه او نقاشي يې يوازې همدغه معماران جوړوي چې دا دهرچاکار نه دی.

د یادونې وړ ده چې د کوترو مالکان يوازې په ژمي کې د کوترو لپاره خوراکي دانه برابروي او د کال په درې نورو فصلونو کې کوترې پخپله په ځمکو کې ګرځي ، خوراک برابروي او لګښت نه لري.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د کوترو د هغو کوټو په برخه کې چې که په ښاوخواکې يې موجودې وي نوروته معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د کلاګانو ځانګړتیاوې بیان کړئ!
- کوترخونې څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له مشرانو څخه د تاریخي کلاګانو په هکله چې په خلکوکې مشهورې دي معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچوکې دې ولیکي او له ځان سره دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

جوماتونه او کاروان سرایونه

ـ زموږ د هېواد ترټولو لوی او ښکلی جومات په کوم ولایت کې شتون لري؟

(۹۲) تصویر، د هرات جامع جومات

د جامع جوماتونو، عامه ودانیو، کاروان سرایونو او د مسافرینو د استوګنې ځایونو جوړول زموږ د هېواد د خلکو د لرغوني فرهنګ یوه مهمه برخه ګڼل کېږي.

دغه ځایونه د تاریخ په اوږدوکې د خلکو د تولېدو او دکاروانونو د اوسېدو او د مسافرو د استوګنې ځایونه وو چې په دغه لوست کې به په هر یوه خبرې وشي.

جامع جوماتونه

زموږ ګران هېواد ته د اسلام د سپېڅلي دین له راتلوڅخه وروسته د لمونځونو او د جمعې لمونځونو د ادا کولو لپاره چې د اسلام د پنځه ګونو اساسونوڅخه یو اساس دی، جامع جوماتونه جوړ شول.

دغه ودانۍ د اسلامي ځانګړو معماریو په ډول ډېرې ښکلې او

(۹۳) تصویر، د هرات ښار منظره

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۹۴) تصویر د هرات جامع جومات

ښایسته جوړې شوې دي. د لوړو برجونو، ګلدستو او د اوچتو منارو لرونکي دي. په پخوانیو وختونو کې لکه د نن ورځې غوندې د وسایلو امکانات او آسانتیاوې نه وې، مؤذن به لوړځای ته ورخاته او آذان به یې کاوه چې غږ یې هرچا ته ورسېږي.

جامع جوماتونه د دوه یا زیاتو منارونو سره جوړ شوي دي لکه د هرات جامع جومات چې زموږ په جغرافیایي حوزه کې ساری نه لري، دولس منارونه لري.

د یادونې وړده چې جامع جوماتونو دکاشي کارۍ هنر او صنعت لاښکلی کړی دی.

همدارنګه دعیدګاه جوماتونه چې د اختر په ورځوکې د خلکو

(۹۵) تصویر د شاه دو شمشیره جومات

د ټولېدو مرکزونه وي زیا تره د ښارونو په شاوخواکې جوړ شوي دي چې په دغه ځایونوکې د اختر لمونځونه ترسره کېږي. ځیني عیدګاه جوماتونه ښکلي او په زړه پورې ودانۍ لري؛ خو ډېر نور یې یوازې محراب او منبر لري او د هغو له شاوخوا څخه دیوالونه را تاو شوي وي. خلک د عیدګاه جوما تونو په انګړکې معمولاً د ناجو او نورې زینتي ونې کېنوي او روزنه یې کوي ترڅو له یوې خوا لمونځ کوونکی ددغو ونو سیورو ته د اختر لمونځونه اداکړي او له بلې خوا څخه د جومات د ښکلا او د هوا د پاکوالي سبب وګرځي.

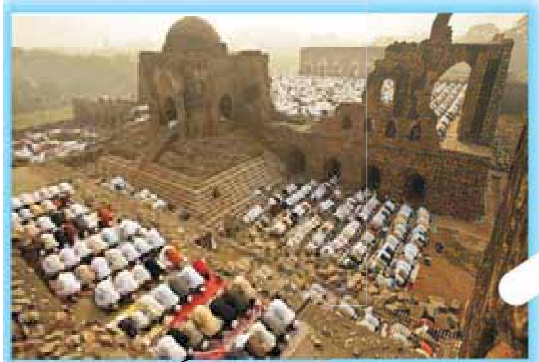
(۹۶) تصویر، دپخوانی عیدګاه جومات

د کابل په ښارکې ددغو جوماتونو له نمونو څخه د حضوري چمن ترڅنګ د عیدګاه جومات، د شاه دوشمشیرهٔ ولي جومات، د پل خشتي جومات او داسې نوردي.

د پیغامبرانو، پوهانو، فقیهانو، عارفانو، سیاسي او پوځي شخیصتونو او لویو شاعرانو مقبرې هم په ځانګړي سبک جوړې شوې دي، لکه: په هرات کې د ګوهر شاد بېګم، علي شیر نوایی او د خواجه عبدالله انصاري آرامګاه او د هندوستان د سیسرام په ښارکې د شېرشاه سوري مقبره او داسې نورې آرامګاوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رباطونه او کاروانسرایونه

د عامه ودانیو له جملې څخه یوهم رباط دی چې په تېرو وختونو کې د سوداګرۍ کاروانونو اومسافرو له هغه څخه ګټه اخیسته. لـه یوه رباط څخه تر بـل رباط پورې بـه منزل په پښو یا د څارویو په شا وهل کېده.

(۹۷) تصویر، د بابر شاه په بڼ کې د کاروانسرای نمونه(کابل)

رباطونه د لارو په سر او غیرآبادو ځایونوکې جوړېدل، څو مسافر او کاروانونـه د یوې ورځ له منزل وهلو وروسته ماښام هلته واړوي او شپه پکې تیره کړي.

دخلکـو د تولېدو د ځایونو له جملې څخه یو بل د کاروانسرای عامې ودانـۍ دي. دغه ودانۍ په ښارونو، کلیو، دښتو او میروکې د لارو پرسر جوړې شوې دي، چې د سوداګرو کاروانونه او مسافرین د سفر په لړکې هلته ورشي او په هوساینې سره خپلې شپې تیرې کـړي. کاروانسرای دېرې خونې او پراخه انګر لـري. سوداګر او مسافرین په خونو او د هغوی څاروي د کاروانسرای پـه ببلوساحوکې شپه تیروي.

(۹۸) تصویر، د باغ بابر د کاروانسرای نمونه(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې زموږ دهېواد د نامتو جامع جوماتونو نومونه واخلي.

پوښتنې

- نن ورځ سوداګر او مسافرین د کاروانسرایونو او رباطونو پرځای له کومو ځایونو څخه کار اخلي؟
- ستاسو دسیمې مشهورترین جامع جوماتونه کوم دي!

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشرانو څخه د پخوانیو رباطونو د نومونو پوښتنه وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاشي کاري

په پخوانيو وختونو کې دکاشـــي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ســـيمو کې دود درلود؟

(۹۹) تصویر، د خاتون ګوهر شاد د ګنبدې یوه برخه(هرات)

کاشـــي کاري او حجاري (د مرمرو او رخام) صنعت زموږ د هيواد ښکلی صنعت او هنر جوړوي او اوږد تاريخ لري. ددغه صنعت غوره او ښې بيلګې زموږ د هېواد په ګوټ ګوټ کې ليدل کېږي.

په جوماتونو کې کاشي کاري

(۱۰۰) تصویر، د باغ بابر مرمرین جومات(کابل)

زموږ د هېواد د ځينـــو جوماتونو يوه ځانګړتيا په هغو کې دکاشي کارۍ د هنر او صنعت کارول دي چې ډېر ظريف، ځـــلا لرونكـــي او ښـــکلی کار پکي شـــوی دی. د هرات جامـــع جومات او په مزارشريف کې د شاه ولايت مآب روضه يې غوره بېلګې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هرات جامع جومات دکاشي کارۍ هنر او صنعت زموږ د هېواد د تیموریانو د دورې د اسلامي معمارۍ یوه ځرګنده، غوره اوښې ساري بیلګه ده چې نړیوال شهرت لري.

د دغه سترو او پرتمینو ماڼیو کاشي کارۍ له باندني څلورو اړخونو ښخه تر سترګو کېږي. دننه دیوالونه او منارونه یې هم کاشیو پوښلي دي او دغه کاشي کاري دومره ډېره ده، چې پرله پسې او دایمي مرمت او څارنې ته اړتیالري.

(۱۰۱) د (هرات) دکاشی کاری تصویر

د هرات له جامع جومات ښخه پرته په نورو جامع جوماتونو کې هم کاشي کارۍ شوې دي. د هغو له جملې ښخه په کندهارکې د خرقې مبارکې جومات،په هرات کې د ملکه ګوهرشاد بېګم مقبره او د حضرت خواجه عبدالله انصاري (پیر هرات) آرامګاه او نورو ځایونو کې کولی شو چې نمونه یې واخلو.

زموږ په هېوادکې دکاشي کارۍ صنعت او هنر تر اوسه هم دوام موندلی او دود دی.

د هرات د ستر جامع جومات په څنګ کې د تاریخي ودانیو د ساتنې د ادارې تر پاملرنې لاندې دکاشي کارۍ

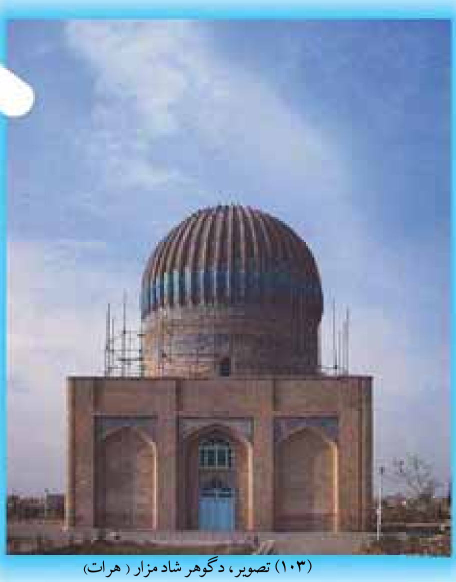

(۱۰۳) تصویر، دګوهر شاد مزار (هرات)

(۱۰۲) تصویر، باغ بابر (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کاشي جوړولو یوه اداره او کارخانه شته چې له یوې خوا د هرات د جامع جومات د کاشیو مرمت کوي او له بلې خوا د کاشي کارۍ د ارزښتمن صنعت د رامنځ ته کولو، راژوندي کولو، پراختیا ورکولو او تکامل دنده په غاړه لري. په هرات کې (د تاریخي ودانیو د ساتنې اداره) کې د کاشي جوړونې او کاشي کارۍ مسلکي کارپوهان شته چې د تولید ټولې چارې د توږلو، تنظیم او کاشي ګانو نصبول تر سره کوي.

د هرات کاشي کارۍ هم خپل لرغونتوب او پوخوالي ساتلی او همدا اوس نوې لاس ته راوړنې لري. د هغو له جملې څخه د (منظرجهاد) د څلي بیروني خوا کاشي کاري ده چې په دې وروستیوکې زموږ د ګران هېواد د زامنو له خوا د جهاد څخه د ساتنې په نیت جوړه شوې او د ډېرو شهیدانو نومونه په کې لیکل شوي دي.

د دغه ماڼیو او کاشي کاریو صنعت شتون زموږ د هېواد تر ټولو نفیس ترینو فرهنګي ننبو ویاړلې بیلګې ګڼل کېږي.

د هرات او بلخ ولایتونو څخه سربېره د کاشي کارۍ صنعت په استالف او تاشقرغان کې هم دود لري.

(۱۰۴) تصویر، د کاشي لوښي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۰۵) تصویر، د رستم تخت (سمنگان)

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد کاشي کاریو د نورو آثارو نومونه واخلي.

پوښتنې

- د کاشي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې ډېر دود لري؟
- زموږ په هېواد کې د پخوانیو تاریخي ودانیو او نویو معماریو ترمنځ څه توپیرونه شته دي؟

کورنۍ دنده:

- زده کوونکي دې د کاشي کارۍ صنعت او هنر د تاریخي لرغونتیا په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

نولسم لوست

د میناتورۍ هنر

- ستاسو په سیمه کې کومه میناتوري شوې ودانۍ شته؟

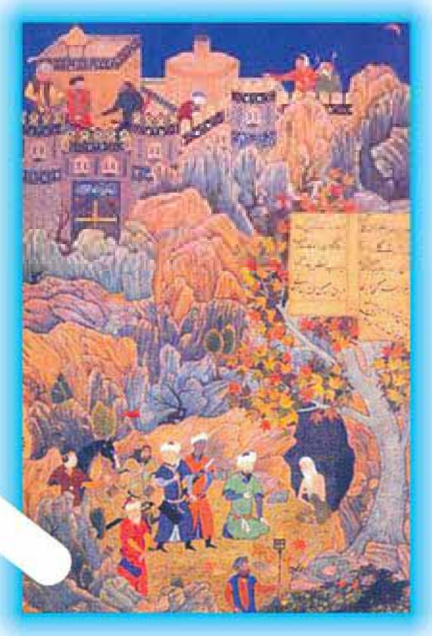

(۱۰۶) تصویر، د میناتوري

(۱۰۷) تصویر، د میناتوري

زموږ د هېواد فرهنګي غوره میراث هغه ودانۍ دي چې د میناتورۍ هنر پکې کارول شوی وي. د انځورګرۍ یا میناتورۍ هنر له ډېرو لرغونو زمانوڅخه زموږ په ټولنه کې دود او زموږګران هېواد د تاریخ په یوه ځانګړې زمانه کې لوړو مدارجو ته رسېدلی و. البته د هرات د تیموریانو په دوره کې د دغه او نورو ظریفو هنرونو لوړ مدارج ټولو ته ښکاره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معاصره دوره کې میناتوري

په معاصره دوره کې هم د دغه هنر نښې نښانې په ځینو جوماتونو، مدرسو او د کنفرانسونو په تالارونو کې ترسترګو کېږي. دغه هنر کله له کاشي کارۍ او کله هم د رنګونو په واسطه په دېوالونو، چتونو او تابلو ګانو کې کارول کېږي او ترسترګو کېږي.

(۱۰۸) تصویر، د میناتوري

استاد کمال الدین (بهزاد) زموږ په هېواد کې د میناتورۍ د مدرسې بې سارې استاد دی چې د «هرات د نقاشۍ د مکتب» په هنر کې نړیوال شهرت لري.

د دغه هنر د معاصرو استادانو له جملې څخه محمد سعید مشعل غوري هروي دی چې په دغه اړخ کې ترټولو ځخه ماهر انځورګر ؤ. استاد مشعل د میناتورۍ په برخه کې ډېر شاګردان روزلي دي، چې همدا اوس هم د دغه د هنر لارې تعقیبوي.

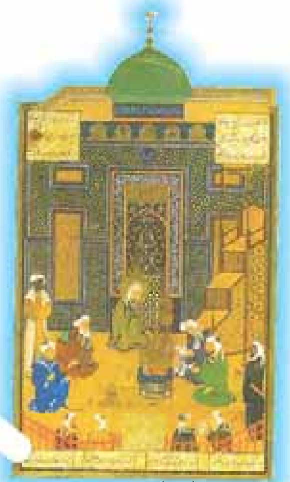
(۱۰۹) د میناتوري تصویر

د هرات ولایت د مَقَر په ښکلي سالون او د هرات ښار په ستر جامع جوماتکې د دغه د کاشي کارۍ او میناتورۍ د ارزښتمنو آثارو بېلګې لېدل کېږي. استاد مشعل چې شاعر هم و ځان د بهزاد د مکتب بیا را ژوندی کوونکی ګڼي چې د یوه بیت په ترځ کې داسې وايي:

اګر از دهر ناشادم؛ ولی زین ره بسی شادم
که من احیاګر رسم نګارستان بهزادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ دهیواد د میناتورۍ د هنر بېلګې

د میناتورۍ هنر زموږ د هیواد په عمومي ودانیو لکه د هرات ستر جامع جومات، د مزارشریف په ښارکې د شاه ولایت مآب روضه او د ځینونورو ولایتونو په ودانیوکې تر سترګو کېږي.

د دغو قیمتي آثارو ډېره برخه د زیاتې تاریخي لرغونتیاڅخه برخمنه ده. په همدې ډول قلمي انځورګري په ډېرو ځایونو لکه خواجه عبدالله انصاري (پیرهرات) د مقبرې ترڅنګ کې د زرنګارکور، د هرات ولایت سالون چې د استاذ مشعل غوري اثر دی او په نوروځایونوکې شتون لري.

(۱۱۰) د میناتورۍ تصویر

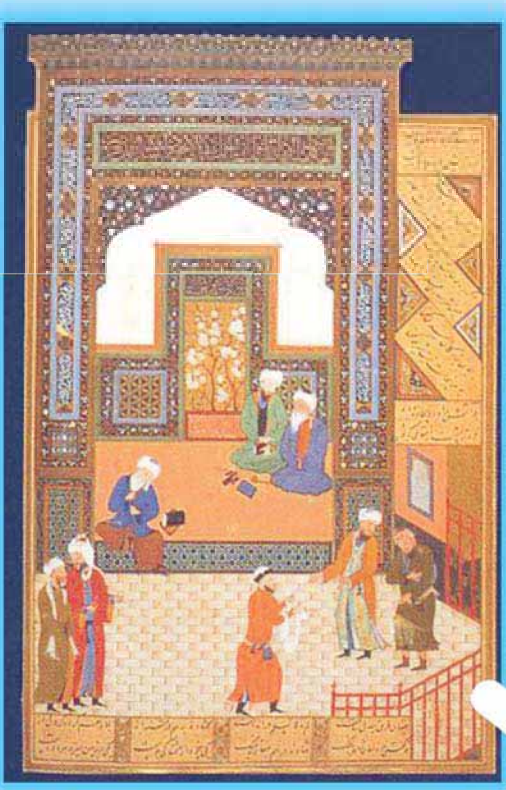

(۱۱۱) د میناتورۍ تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱۲) تصویر سنگ هفت قلم

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د میناتوري د هغو آثارو نومونه واخلي، چې زموږ په هیواد کې شته دي،

پوښتنې

- «سنګ هفت قلم» زموږ د هیواد په کوم ولایت کې ده اوکوم هنر په کې کارېدلی دی؟
- د میناتوري په هنر کې په خپل ځای کې د هر رنګ پیژندنه او کارونه څه ارزښت لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې دخپلو دمشرانو څخه دکاشي کاری په اړه معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي اوټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم څپرکي لنډيز

زموږ ګران هېواد افغانستان د استوګنو کورونه ډېر ډولونه لري چې له پخوا څخه دود دي. ځيني يې ډېر محقر او ابتدايي دي لکه: سمڅې او ځيني په لرګيو پوښل شوي او ګنبدي کورونه دي.

نور ډولونه يې خېري کورونه دي چې ديوالونه او بامونه يې د کښکو له څپرونو څخه اوبدل شوي وي چې د ونو او د کښکو له څانګو څخه جوړېږي.

زموږ په هېواد کې کپه، خيمه، خرګاه او کېږدۍ يو ډول نور کورونه دي چې ځيني يې د لرګيو له خادو، کلکو پړو، پنډو ټوکرانو او ليمڅيو، ټغر او له کشيده ټغرو څخه جوړېږي.

کلاګانې، برجونه، کاروانسرايونه او جوماتونه له پخوانيو او لرغونو ودانيو څخه دي، زموږ د هېواد د ودانيو د فرهنګ او معمارۍ وده او ظريفه بڼه تمثيلوي چې د کاشي کارۍ او ميناتورۍ صنعت او هنر پکې په ډېر مهارت سره کارول شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

په سیمه او په هېواد کې لېږد رالېږد

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به پوه شي چې د انسان په واسطه د درندو بارونو پورته کول او وړل د هغوی دمعلولیت سبب ګرځي. همدارنګه زده کوونکي به په دې مطلب پوه شي چې د نن ورځې په لېږد رالېږد کې که څه هم آسانتاوې رامنځته شوې دی خود وسایطو په ذریعه د لوګیو، آوازونو او په پایله کې د ژوند چاپېریال دککړتیا د پیداکېدلو سبب ګرځي. د څارویو په واسطه دبارونو په لېږد رالېږد کې دژوند چاپېریال نه ککړېږي؛ خو دلېږد رالېږد سرعت سست او کم بار نقلوي.

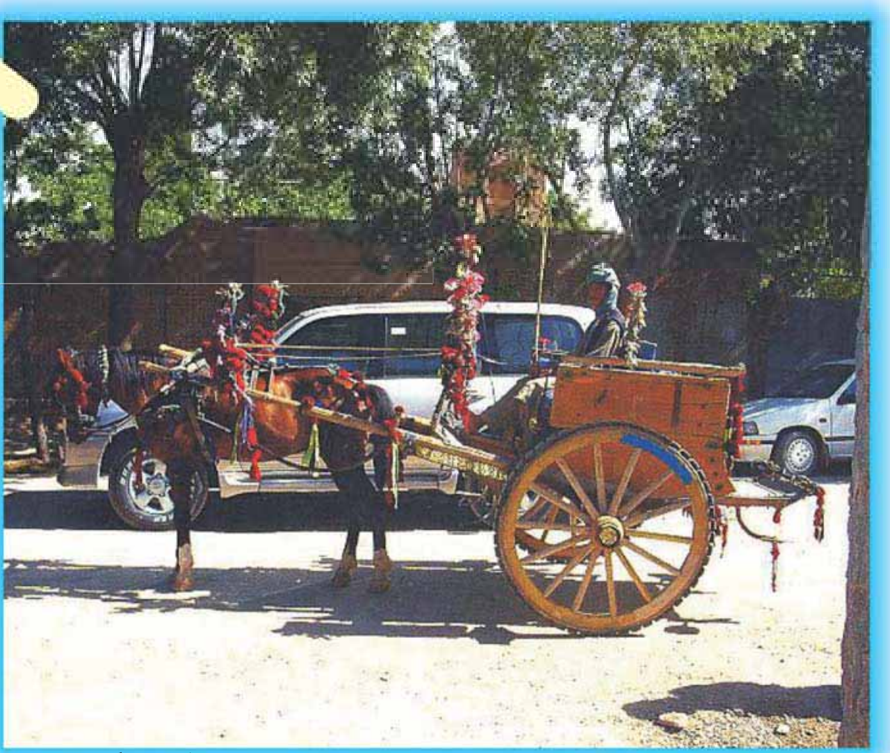

(۱۱۳) تصویر، ګل شوې ټانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد

- د انسان په واسطه د بار لېږدولو رالېږدولو په اړه څه پوهېږئ؟

د بار او شيانو په لېږدولو کې د سيمه ييزو دودونو له جملې څخه د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد دی چې زموږ د هېواد په ځينو سيموکې تر اوسه پورې په ابتدايي ډول دوام لري او د نوي ټکنالوژۍ له پرمختګ سره سره هم خلک په پوره ډول نقليه وسايط په لاس کې نه لري.

(۱۱۴) تصوير

هماغسې چې سپک او درانده کارونه په لاسونو تر سره کوي بار هم، په لاسونو، سر، اوږو او شا باندې وړي.

د اوبو، خوراکي توکو، د سون توکو او د کرنې د محصولاتو لېږد رالېږد انسانانو له ډېر پخوا څخه تر نن ورځې پورې په ډېرو وختونوکې پر خپلو اوږو تر سره کړي دي او له يوه ځايه يې بل ځای ته وړي دي؛ لکه لرګي، بوټي او خس چې يې د سون لپاره له غره څخه کورته راوړي دي.

(۱۱۵) تصوير

زموږ د هېواد با غيرته ښځې او پېغلې له غره څخه بوټي، د چينو او ويالو، له ګودرونو څخه د مسينو او ختينو اوبو ډک ديګونه او منګي په شا، سر او اوږو باندې کورته راوړي، له نقليه وسايطو څخه درانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱۶) تصویر

بارونه او مالونه زموږ د څوانانو، سړیو، او هلکانو په واسطه ښکته او پورته کېږي. همدارنګه ځینې کلیوال شاوخوا شل کیلو بار له لرې ښارونو څخه کورته په شا راوړي، شپې او ورځې پلې منزل کوي او د خپلې کورنۍ د ژوند د اړتیا وړ لومړني توکي لکه چای، بوره، وریجې او نورشیان کورته راوړي. همدارنګه په کروندو او کرځایونوکې د بارونو لېږد رالېږد د انسانانو په وسیله له پخوا څخه دود لري. زموږ د هېواد بزګران ډېر با همته دي اوپیاوړي متې لري. دوی غنم، جوار، وریشې، شفتل اونورې غلې دانې راټولوي، ګېډې ترې ترې او په اوږو او شا یې درمندونو او یا کورنو ته وړي. په دغه کارونوکې زموږه غیرتې او مېړنۍ ښځې او نجونې هم له نارینه وو سره تل ملګرې اومرستندویه دي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د انسانانو په واسطه د لېږداو نقلولو موارد بیان کړي.

پوښتنې

- د انسانانو په وسیله د بارونو لېږد رالېږد څه ګټې او څه زیانونه لري؟
- په هغه سیمه کې چې تاسو ژوندکوئ، کوم خلک په کوم ډول خوراکي، د سون توکي او اوبه کورته وړي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشرانو څخه د بار د لېږدولو د لارو چارو په برخه کې چې له پخوا څخه زموږ په هېوادکې دود دي، پوښتنې وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي، او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لومړنيو وسايطو سره ليږد راليږد

- په هغه سيمه کې چې تاسو ژوند کوئ د بار لېږدونه د کومو وسايطو په وسيله تر سره کېږي ؟

د انسانانو د خوراکي او نورو موادو او د اړتيا وړ توکو لېږد راليږد له ډېر پخوا څخه تر اوسه پورې د يوې لومړنۍ او دايمي مهمې اړتيا په توګه په بيلا بيلو ډولونو دود درلوده.

زموږ په هيواد کې له يوه ځای څخه بل ځای ته د بارونو د لېږدولو لپاره ډېرې وسيلې موجودې دي؛ د بيلګې په ډول دغه لومړنۍ واسطه چګينه، جاله (ټل) د سيند اوبه او کوتره دلته يادولای شو.

(۱۱۷) تصوير، چيګنه

۱ـ چګينه

د بار د لېږدولو يوه واسطه ده چې د غنمو سترى، وابنه او نورې غلې د لوکولو او ربېلو څخه وروسته يې د کروندې څخه د درمند يا ترکوره په کې لېږدوي.

د چګينې جوړښت

دوه پنډې کندې چې کابو دوه متره اوږدوالى لري او د کلکو لرګيو او خادو په واسطه سره کلکېږي او کراچۍ ته ورته ده خو ټايرونه نه لري. ټايرونه يې هماغه د لرګيو کندې دي چې ورو ورو ښويږي او د بار په وړلو کې آسانتيا را منځته کوي.

چګينه د دوو ژغ شويو غويانو په واسطه چې د هغو په غاړو کې يې اچولى وي کشول

(۱۱۸) تصویر، تَل

کېږي. د بدخشان ولایت د راغ په سیموکې د دې لپاره چې زیاتره غرونه یې تیټ او خاورین دي له غرونو څخه دغه لېږدرالېږد دچګینه په واسطه ترسره کېږي.

۲ _ جاله

جاله یوه کوچنۍ او ساده ډوله بېړۍ ده چې انسانان، څاروي او بار د سیند له یوې غاړې څخه بلې غاړې ته وړي. دلیږدولو دغه سیمه ییزې واسطې ته د هېواد په ختیځو او سهېلي برخوکې جاله اوپه شمالي سیموکې ورته (تل) او (kema) وايي.

(۱۱۹) تصویر، د بدخشان د راغ دسیند دپاسه دکجاوې تل (هوايي زانګو)

په تل کې له څلورو لرګیوسربېره، چې پنډې او کلکې تختې یې پرمخ میخ شوي دي، څو خیګونه(مشکونه) له هوا ډکوي او لاندې یې ترې ترې ترڅو ډوبه نه شي. هغه قوي کېبل چې د وارو څنډو ته د سیند په دوارو خواوکې پرمېخ کلک شوی دی د بار په لېږد رالېږد او د جالې د ډوبېدو د مخنیوي په کارکې مرسته کوي. له دغې وسیلې څخه د بدخشان ولایت دکوکچې سیند د آلتینچیلر په سیمه کې او د کونړ ولایت، سروبي او د ننګرهار په بېلا بېلو سیموکې ترې خلک ګټه اخلي. ځینې وختونه له کجاوې څخه هم د هوایي جالې یا زانګو کار اخیستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ د سیند اوبه ، دلېږد رالېږد د واسطې په توګه

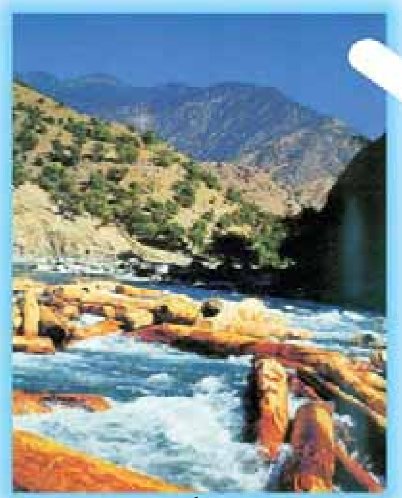

(۱۲۰) تصویر، په سیندکې د لرګو چار تراشې

خلک په ځینو برخو لکه نورستان، فرخار، کشم، یمګان، زردیو، سر غلام او نورو سیموکې د سیندونو له اوبو څخه د لېږدرالېږد وسیلې په توګه کار اخلي.

پــه دې ډول کله چې ځوک وغواړي دســتک(لاړي) او لرګي له پورته ســیمو څخه لاندې سیموته ولېږدوي، هغه په ســیندکې اچوي او د سیند اوبه له خپل بهیر سره سم لرګي کوزې خواته لېږدوي او په هغه ســیمه کې چې یې وغواړي له اوبو څخه یې د باندې باسي.

۴_ لیک وړونکې کوتره

په پخوا وختونوکې پاچاهانو او ســلاطینو د پوځي اوسیاســي موخو لپاره له کوترې څخه د پوسته رسان(ډاک) په توګه کار اخیسته.

په دې ډول چې یوه کوتره به یې له خپلې ځالې له یوه ښاره بل ښار ته یو وړه او ساتله به یې. د بېلګې په توګه له هرا ته به یې کابل ته کوتره راوړه او کله به یې چې وغوښتل یو مهم او عاجل خبر له کابله د هرات ښار ته په چټکۍ ورسوي، نو خبر به یې په کوچني کاغذ کې ولیکه او د کوترې په پښه

(۱۲۱) د لیک وړونکې کوترې تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي به يې وتاړه او خوشې به يې کړه. ددې لپاره چې کوتره په طبيعي ډول تل د خپلې ځالې په لور الوزي. له دې امله کوتره به له کابل څخه د هرات پر لور الوته او ځان به يې ځالې ته رساوه او کله به چې هلته ورسېده نو ليک به يې ورله له پښې خلاصاوه او لوسته به يې. په دې ډول به يو مهم خبر د کوترې په واسطه ژر رسېده.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې دخپلې سيمې دلېږد رالېږد دواسطو په هکله له يوبل سره خبرې اترې وکړي او وروسته دې دهغو وسايطو نومونه په خپلو کتابچو کې ولیکي.

پوښتني

- چګينه څه ډول واسطه ده او د بار په لېږدولو کې څومره آسانتيا وې راوړي؟
- نن سبا ليکونه او خبرونه په څه ډول لېږد ول کېږي؟

کورني دنده

- زده کوونکي دې د لېږد رالېږد د پخوانيو واسطو نوم، چې اوس يې دود لږ شوی دی، د کورنی له مشرانو څخه وپوښتي او په خپلو کتابچوکې دې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څارویو په واسطه لیږد رالیږد

- تاسو کله په کچر یا آس سپاره شوي یاست؟

زمونږ د هیواد خلک له پخوا زمانو څخه تراوسه د لېږد رالېږد کارونه د حیوانانو په وسیله سرته رسوي. په مسافرتونو، د کرنې محصولاتو او سوداګرۍ مالونو په لېږد رالېږدکې له غوایانو، خرو، اوښانو، کچرو او آسونو څخه کار اخلي. په دې لوست کې د لېږد رالېږد په دغو وسایطو خبرې کېږي.

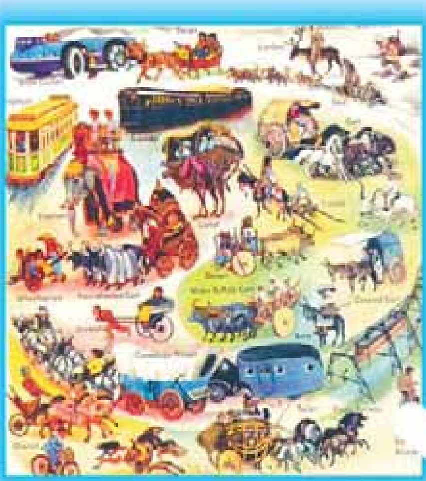

(۱۲۲) تصویر د پخو د لیږدولو وسیلې

۱_ غوایي او غژګاو

که څه هم غویان له ډیر پخوا څخه د غوښو، شیدو او څرمنو لپاره ساتل او روزل کېږي، خو له دغو څارویو څخه د ځمکې په یوې کولو، د چګینه کشولو، د ګاڼۍ(جوان) ګرځولو، سورلۍ او باربرۍ کې هم کار اخیستل کېږي؛ لکه چې تاسو یې په دې عکسونوکې وینئ.

(۱۲۳) تصویر، خلک د غژګاو په شا باندې(پامیر د نړۍ بام)

(۱۲۴) تصویر، په غوایانو باندې د ځمکې قلبه کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ خر

(۱۲۵) تصویر، کلیوال خلک د خره پرشا

له ډېر پخوا زمانو څخه بار وړل او سورلۍ زموږ په هیواد کې په خرو باندې دود وه او ترنن پورې دوام لري. د خره بل نوم درازگوش هم دی. زموږ په فرهنگ کې د خره په اړه ډېرې کیسې، طنزونه او ټوکې شته لکه:

پرخر سپرېدل یوعیب دی اوکوزېدل یې بل عیب. یا: آس یو وار لغت وهي، خر، بیابیا. یالکه په دري ژبه کې چې وایي:

گوش کربفروش گوش خربخر
گوش خربهتر بُوَد ازگوش کر.

۳_ کچر

(۱۲۶) تصویر، قچرې

کچر د چابکۍ مهارت له آس او د بار وړلو پیاوړتیا له خره څخه په میراث اخیستي ده؛ کچر ترټولو غښتلی باروړونکی حیوان دی. له پخوا زمانو څخه خلکو له هغې څخه په بار وړلو او سورلۍ کې گټه اخیستې ده او ددې لپاره چې ډېر غښتلی حیوان دی، نو په پخوا وختونوکې به ترې په سرکاري کمندونو، پوځي لښکرو او جنگي قطعاتو کې کار اخېستل کېده.« سرکاري کچرې دې و تورولې» مشهور متل دی.

۴_ اوښ

(۱۲۷) تصویر، دکوچې جنۍ

دچاخبره ددښتو او میرو دغه کښتۍ د تاریخ په اوږدوکې د انسان ملگرې او مرستندویه ده. اوښ یو قانع ښاروی دی چې اغزي خوري او بار وړي. کله چې اوښ احساس وکړي چې اوږد سفر

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې په مخ کې دی، نوخپله ګېډه له اوبو ډکوي او د سفر په اوږدوکې ورو ورو له هغو څخه ګټه اخلي. له دغه غښتلي او دنګ څاروي څخه په باروړلو او سورلۍ کې ګټه اخېستل کېږي. اوښ کینه ناک څاروی دی. د ((اوښ کینه)) زموږ په فرهنګ کې ډېره مشهوره ده.

(۱۲۸) تصویر، سینګار شوی اوښ

زموږ دهېواد په ځینو سیمو لکه قرقین، کلدار، اندخوی او آقچه کې اوښان په پوپک لرونکو غالیو سینګاروي. دوه کجاوې په ګلدارو شالونو ښکلې کوي او په ځانګړي ډول یې په اوښ باروي. ناوې او ناوې ته نږدې دوه ښځې د واده په ورځ پر فرش شو و کجاو و کې کښېنوي اوله تنګ ټکور سره یې د زوم کره وړي. زموږ دهېواد په سویلي سیموکې دغه دود هم ډېردی.

لکه څنګه چې د ناوې د وړلو په وخت کې دغه ښکلې سندره هم وایي چې پیل یې داسې دی:

که... جاوې، آشالیلا ورو. آ... آشالیلاورو

دغه کجاوې د هودج په څېر دي چې په تېرو وختونوکې؛ د اوښ، یا فیل په واسطه لېږدول کېدې.

دفیل ځانګو هم د هود جونو یو ډول دی.

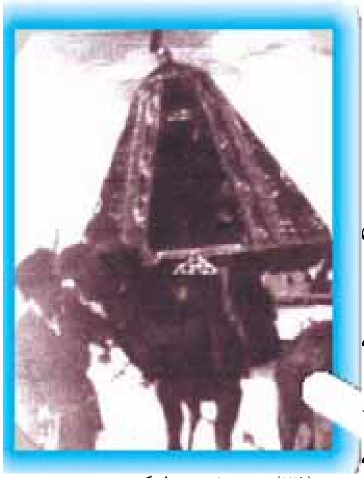
(۱۲۹) تصویر، ناوې په ډولۍ کې

۵_آس

آس ښکلی څاروی دی چې ډېر ډولونه لري؛ لکه د وزلوبې آس، د نیزه بازۍ آس، پیګه آس، د سورلۍ آس، یابو آس او نور. د وزلوبې له آس څخه د سورلۍ لپاره هم ګټه اخیستل کېږي؛ هغه په ښکلو یراقونو، زین، نقره کوف لجام یاپه ګلدوزي شوي شال او یالپوشونوباندې ښکلی کوي او ورباندې سورېږي. په کلیوکې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳۰) تصویر

ودونوکې ناوې او زوم په دوو سینگار شوو آسونو باندې سپروي او د ساز او نغمو سره ناوې د پلار له کوره د زوم کورته وړي.

په تاریخ کې نامتو آسونه تېرشوي؛ لکه: د ((رستم رخش))، د ((عوض خان قیر په نامه آس))، د آشورمد (عاشورمحمد)،کتُک Katuk آس او داسې نور.

له آس څخه د گانې (جواز)په گرځولو، د ارهټ په تاوولو، په ښپرکولو، بار وړلو، درمندونو مېده کولو، سورلۍ،گاډۍ چلولو او نورو کارونو کې گټه اخیستل کېږي.

گلداره بگۍ (گاډۍ)

په پخوا وختونوکې د کابل، مزارشریف، هرات، کندهار، کندز، غزني، جلال آباد، تالقانو، او زموږ د هېواد په نورو ډېروښارونوکې ښکلې بگۍ وې. د دوی د آسونو په سر او غاړو به گنگریگان او ښکلې ځوندي ترل شوي او سینگارشوي به وو. په داسې حال کې چې په دې گاډیو کې به ځوکسه سپرېدل، په ډېره منډه او تیزۍ سره به یې کش کولې. آسونه رشقې، شوتل، بوس، اوربشې او نور وابنه خوري او پرته له دې چې د ژوند چاپیریال ککړ کړي، تل خدمت ته چمتو او تیاردي.

(۱۳۱) تصویر (ټانگه)

وايي: کله چې زموږ د هېواد د خوږ ژبي شاعر(شایق جمال) آس بوس نه خوړل، نو هغه یې په سترگو شنې عینکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳۲) تصویر

ور وتړلې چې سپین بوس ورته شنه ښکاره شي او په هغو د شنې رشقې خیال وکړي، او وې خوري.

زموږ د هېواد په ډېرو ښارونوکې تر اوسه هم د سورلۍ او باروړلو لپاره له ګاډۍ څخه کار اخلي. په پخوا وختونوکې به یې د آسونو څخه په جګړوکې هم کار اخیسته او سواره نظام اردو به تل په پلې نظام اردو برلاسئ درلود او د لښکر په سرکې به یې حرکت کاوه.

ډاګ او ډاګي

په پخوا وختونوکې حکومتونو له آسونو څخه په (چاپار) او پوسته رسولوکې کار اخیسته؛ داسې چې په هر یام (د آسونو د روزنې او ساتنې ځای) کې به څو آسونه په ټاکلو فاصلوکې هر وخت زین شوي اوتیار ولاړ وو، کله به چې چاپار خپلې پوستې سره، په چټکۍ له مخکني یامه، دې یام ته نږدې کېده او د آس په غاړه به یې زنګولې تړلې وې، نو غږ به یې له لرې څخه یامچي اورېده او مخکې له مخکې به پرخپل آس سپرېده او د لارې ترخنګ به درېده او له رارسېدو سره سم به یې له هغه څخه خورجینه آخیسته، د خپل آس پر شا به یې ترله او آس به یې قمچین کړ.

(۱۳۳) تصویر ایلچي

آس به په منډو پیل کاوه او خپل ځان به یې په ډېرې چټکۍ بل ((یام)) ته رساوه. په دې ډول ټولو یا مچیانو به لاره په خپلو زین کړو او چمتوشویو آسونو سره وهله او د پوستې په وړلو کې به ټولو برخه اخیستله او پوسته او نامه به یې بې له ځنډه او ډېر ژر

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په چټکۍ سره مقصد ته رسوله.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په خپله سیمه کې دلېږد رالېږد کارکې له ښاریو څخه دګټې اخیستنې لارې چارې ووایي.

پوښتنې

- اوښان په څه ډول دي او چټک او ښان څه نومېږي؟
- آسونه په څو ډول دي؟
- که له ښاریو څخه نن سبا په باروړلوکې ګټه واخیستل شي څه ګټه او څه زیانونه لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دکورنۍ له غړو او نورو مشرانو څخه دښاریو دلېږدرالېږد په کارکې د پخوانۍ ګټې اخیستنې چلندونو په هکله پوښتنې وکړي او په خپلو کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویشتم لوست

په پرمختللو وسایطو سره لېږد رالېږد

- تاسوڅو ډوله موټرپېژنئ؟ تراوسه په الوتکه کې سپاره شوي یاست؟
د لېږد اورالېږد د اړوند وسایطو په اړه په تېرو درسونوکې تاسوته معلومات بیان شول او له پخوا څخه د خلکو په مینځ کې دود و، ساده و، خو ښېګڼه یې داوه چې د ژوندانه چاپېریال یې نه ککړاوه؛ حمل شوي مواد لږ اوسرعت یې هم کمزوری او سست و.

همدارنګه انسان چې د ژوند په ټولو برخوکې د تجدد، نوښت چټکۍ او ډېر ګټورو غوښتونکی دی، د لېږد رالېږد په برخه کې هم په دې فکر کې و، داسې وسیلې او واسطې جوړې کړي چې هم دهغو په وسیله ډېربار یوسي او هم یې آساني او چټکتیا ډېره وي. په دې موخه یې کراچیوته ټایرونه جوړکړل چې په لومړیوکې ساده وو او ورو ورو بشپړشول، څو ننني پرمختللو وسایطو ته یې لاس رسی پیدا کړ.

هغه وسایط چې انسانانو تراوسه پورې جوړ کړي دي، په لاندې ډول دي:

۱_ دلېږد رالېږدځمکني وسایط

زنبیل (یوټایر، دوه ټایره لرونکې) لاسي کراچی، بایسکل، ډول ډول موټرسایکلونه،

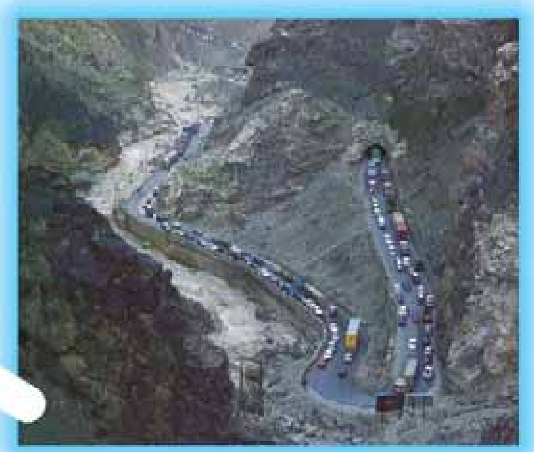
(۱۳۴) تصویر، ماهي پر

رکشــا،لوی او واړه د باروړلــو ډول ډول موټرونــه لکه: فلاینگ کــوچ، میني بوس، کاســتر، سروېســونه، والګا،کــرولا، بینز، فیات،فولکــس واګن، لیموزین، ســوزکي، برقــي موټرونه، د اوبــو او تېلو ټانکرونه، پوځي وســایط، زغــره لرونکــی او چاین لرونکی نظامي ټانکونه، د اوســپنې پټلۍ (ریل، اورګاډی) او داسې نور.

(۱۳۵،۱۳۶) و(۱۳۷)تصویرونه د موټرو ډولونه

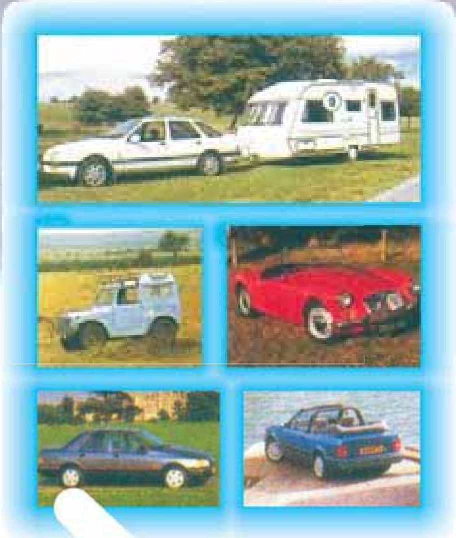

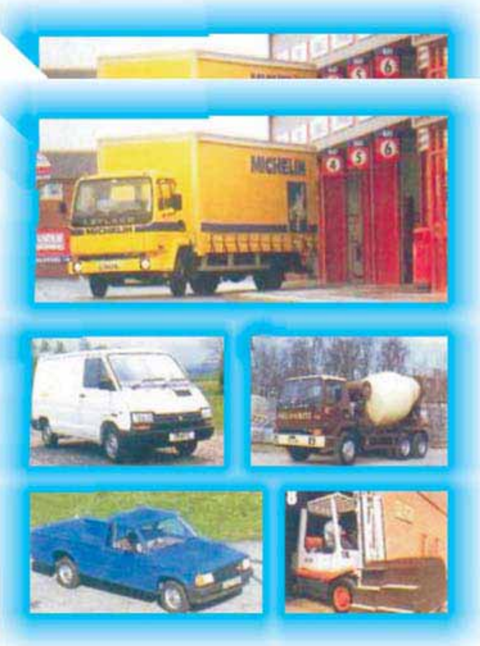

(۱۳۸) تصویر، په یو موټر سایکل باندې اوه کسان

(۱۳۹) تصویر

(۱۴۰) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ سمندري لېږد رالېږد توکي (وسایط)

(۱۴۱) تصویر، په دریاب کې لویه کښتی

دلېږد رالېږد بله مهمه وسیله بیړۍ ده چې له بده مرغه زموږ په هیوادکې د سیندونو او بحرونو د نشتوالي له امله له هغې څخه ګټه نه اخیستل کېږي.

۳_ هوایي لېږد رالېږد وسایط

مسافروړونکې الوتکې، پوځي چورلکې، تېزې جنګي جټ او ډول ډول نورې الوتکې چې له غږ څخه یې چټکې زیاته ده او همدارنګه نورې الوتکې چې ځینې یې مسافرین په هوسا توګه له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي او ځینې الوتکې د پوځي موخو لپاره په کارېږي.

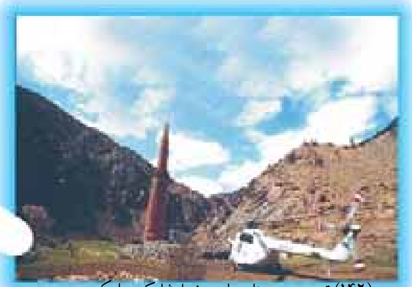

(۱۴۲) تصویر، د مینار جام په خواوشاه کې هلیکوپتر

(۱۴۳) تصویر، د أریانا الوتکه

په عمومي توګه د نن ورځې د لېږد رالېږد وسیلو لوګې، لوړ او کښوونکې غږونه د انسانانو داستوګنې چاپېریال نا آرامه او ککړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

هــر زده کوونکی دې دننیو پرمختللو وســایطو په برخه کــې خپل معلومات نورو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

- د لېږد رالېږد پرمختللي وســایط د انســانانو په ژوندکې څه مثبت او منفي اغیزې لري؟
- دلېږد را لېږد څمکنیو واسطو کومې آسانتیاوې منځ ته را وړي دي؟
- د الوتکو څخه کوم کارونه اخیستل کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د بېړیو او الوتکو د ډولونو په برخه کې معلومات ترلاســه کړي او په بل درسي ساعت کې دې ټولګی ته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږم څپرکي لنډيز

په سيمو او هېوادکې د بارونو لېږد رالېږد

زموږ په ګران هېوادکې اوس هم ځينې خلک پيتې په خپل سـر، اوږه او په شا باندې وړي او همدا رنګه د نورو لومړنيو وسـايلو څخه لکه: چيګنه، او تل (جالي) څخه هم د پېټو په لېږدولو کې کار اخلي.

پخوا د وداڼيو د لرګيو په لېږدونه کې د سـيند له اوبو او د خطونو په اسـتولو کې له کوترو څخه کار اخيستل شوی دی.

زموږ په هېوادکې د پيټو د لېږد او نقلولو عمده وسـيلې اوس هم ځينې څاروي لکه: غوايي،آس، قچر او اوښ دي. د ټکنالوژۍ په وده او پرمختګ سره نن ورځ زموږ خلک له ماشـيني وسـيلو څخه هم کار اخلي چې د ځمکنيو وسيلو ډولونه يې لکه موټرونه او يا د هوايي واسـطو د الوتکو ډولونه ډېر دي؛ خو دا وسـايط د ژوند چاپېريال ککړوي په ځانګړې توګه کله چې ډېر زاړه او ورا سته وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

لوبې او ورزشونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي د محلي لوبو د ډولونو او د هغې د سرته رسولو په څرنګوالي او د ورزشونوله ډولونوسره بلد شي. د ورزشونو د ډولونو ارزښت اوګټې به وپېژني.

زده کوونکي به د محلي لوبو د دودونو په ارزښت اومقصدونو او د هغې په فرهنګي ارزښت وپوهېږي.

زده کوونکي به هغه ورزشونه چې روغتيا ته زيان رسوي وپېژني او د سياليو په مزاياوو باندې چې په نړيواله سطحه ترسره کېږي، وپوهېږي.

دلوبو د سرته رسولو له لارې زده کوونکوته ديووالي او مرسته کولو روحيه منځ ته راځي.

(۱۴۴) تصوير وزلوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلرویشتم لوست

سیمه ییزې لوبې

- ستاسو په سیمه کې کومې لوبې دود دي؟

سیمه ییزې لوبې بیلابیل ډولونه لري چې له ډېرو پخوا زمانو راهیسې زموږ دهیواد په ګوټ ګوټ کې، د ځوانانو، ځلمیانو، نجونو او هلکانو په منځ کې دود لري. چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

(۱۴۵) تصویر، کوچنۍ جنۍ د ټال د زنګلو په حال کې

بو!بو! ګل چې؟، اله داد، چندرۍ، سیلوی (جزنک بازی) اکوبکو، غېږنیول؟ سپین هډوکي، ډۍ (ډنډه کیلک) پای پران، کاغذپران، سترګه پټونی، توپ ډنده، خوسی، د غره څخه ښکته رانښویدل یخمالکي، لیوه اوپسه، ډبلی لوبه، ټنډه خره (چرې غوړې)، تیره غورځول، پیشه کان، ټال خوړل، غولکی ویشتل، نښه ویشتل، دکانې ویشتلو سیالي، منډې وهل، ډول ډول توپ بازي، لامبو وهل اونور...

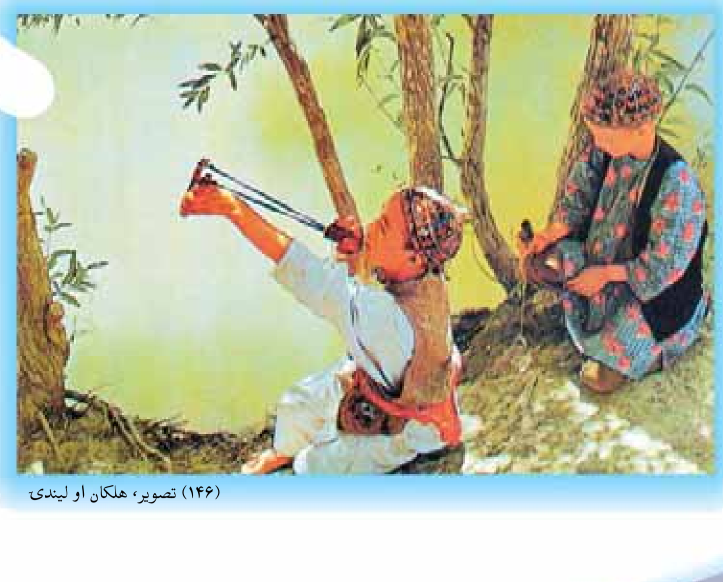

(۱۴۶) تصویر، هلکان او لیندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوبو موخې او ګټې

(۱۴۷) تصویر، د هیواد د اهل هنود و د لرګي لوبه

په بشري ټولنه کې د هرې لوبې رامنځته کېدل او دودېدل د یوه هدف او مقصد لپاره دی. ځینې لوبې هغه مهارتونه دي، چې د خلکو په ورځني ژوندکې څه ناڅه آسانتیاوې رامنځته کوي؛ لکه نښه ویشتل، توپ وهل، منډې او داسې نورې.

ځینې لوبې د بوختیا او تفریح لپاره وي. انسانان دستړیاو د له منځه وړلو لپاره هغه لوبې او فعالیتونه سرته رسوي، چې خوښي او خوشحالي راوړي.

(۱۴۸) تصویر، د چوګان لوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هیواد کې لوبې ډېر ډولونه لري چې تاسو دهغې ډېرشمېر پېژنئ، خوبیا هم دلته ځینې سیمه ییزې مشهورې لوبې تاسو ته درپېژندل کېږي:

خوسی (لگد جنگ)

له اتوڅخه تر لسو تنو هلکان یا زلمیان پکې ګډون کوي.

د لوبې د ترسره کېدو لارې چارې: لومړی زلمیان د دوه میرانو ترمشرۍ لاندې په دوو ډلو وېشل کېږي.

یو پاک، پراخ او هوار میدان، چې تیږې او نور شیان ونه لري، د لوبې لپاره غوره کېږي. میدان په دوو برخو وېشل کېږي. د میدان د کرښو په شاکې ځایونه ټاکل کېږي او په یوې خواکې د خاورو یوه ډېرۍ جوړېږي. دغې ډېرۍ ته د یوه ګروپ یوتن درول کېږي چې هغه ډېرۍ څوک ورانه نه کړي. د خاورو دغه ډېرۍ باید دمقابل ټیم د یوه تن له خوا ورانه شي، خو دغه ډېرۍ قوي او پیاوړی ساتونکی لري. دې کس ته خوسی وایي. د خوسي لوری (ګروپ) غواړي چې مقابل لوری وسوزي. که چېرې مقابل لوری بریالی شو چې د خاورو ډېرۍ ورانه کړي نو یوه نمره اخلي؛ د هرې ډېرۍ ورانول یوه نمره لري. او که چېرې خوسی وسو نو هماغه ګروپ بدلېږي. د دغه کار لپاره بل ګروپ غوره کېږي. په دې ډول دغه لوبه دوام کوي. د خوسي لوبه ډېره سترې کوونکې لوبه ده. په یوه پښه ترسره کېږي، باید لوبه کوونکی خپله پښه دشا له خوا په یوه لاس ټینګه کړي او

(۱۴۹) تصویر، لگد جنگ(خوسی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ســیال ته په جګړه ورشي. دغه لوبه په اوږه او په يوه لاس ترسره کېږي. خپل سیال په زنګانه اړوي او وهلی يې هم شـــي. دغه لوبه دومره په زړه پورې او ســـتړې کوونکې ده چې له يوســـاعت وخت يادوه ساعته زيات دوام کولی نه شي او يويادوه نوبته دواړو مخالفو ډلو ته رسېږي او پس له هغه څخه لوبه پای ته رسېږي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده‌کوونکي دې په خپلو منځوکې د خوسي د لوبې د کولو په هکله خبرې وکړي.

پوښتنې

- د خوسي سيمه ييزه لوبه څنګه تر سره کېږي؟
- کومې لوبې او ورزشونه روغتيا لپاره ګټه او کومې لوبې زيان لري، لیندۍ (غولک) څنګه ده؟

کورنۍ دنده

- زده‌کوونکـــي دې د ډول ډول لوبـــو دګټو پـــه هکله خپل نظرونه او معلومات په مفصل ډول سره ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ويشتم لوست

لامبووهل

ستاسو څه ډول لامبوزده ده؟

لامبو وهل د ځوانانو د دوديزو لوبو او ورزشـونو يو ډول دی. دغه لوبه او ورزش ځانګړی ارزښـت لري. زياتره هغه خلک له لامبو وهلو سـره بلد وي چې کورونه يې د سيندونو يا لويو ويالو غاړو ته نږدې پراته وي.

لامبو وهل له تفريح څخه برسـېره د انسـان روغتيا او سلامتی ته ډېره ګټه لري. لامبو وهل ډېر ډولونه لري چې دهريو زده کول يې پوره تمرين او ډېر وخت غواړي.

د لامبو وهلو دوديز ډولونه په لاندې ډول دي:

(۱۵۰) تصوير، لامبووهل

قولاچه، چونګشې(بقه يي) ته ورته، د پښو، شا په تخته، د تختې له پاسه،مشک والا، په‌کدو سـپور او نور؛ لکه چې وموويل لامبو وهل هغه لوبه ده چې ډېرمشـق، تمرين او لازم مهارت غواړي؛ له دې امله ځوانان تل په ډله ييزه توګه لامبوکوي چې د ډوبېدو د خطر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۵۱)تصویر، انتر کانتیننتال هوتل (کابل)

د پېښېدو پر مهال له یوبل سره مرسته وکړي او یوبل وژغورلای شي.

دیا دونسي ورده چي په تېزو اوبو او گرداو ونو کې باید له لامبو وهلو څخه ډډه وشي؛ په ځانگړې توگه هغه خوک چې لامبو وهلو کې ښه مهارت ونه لري، باید چې له لامبو وهلو څخه ډډه وکړي.

زیاتره ژوي له لامبو وهلو سره بلددي. په ډېرو اوبو او ژورو سیندونوکې، پرته له دې چې ډوب شي، په آسانی سره لامبو وهي او له اوبو څخه تېرېږي.

یادونه

کله چې خوک وغواړي د آس په سپرلۍ له لویو سیندونو څخه چې ژور وي، تېرشي، دتېرېدوپرمهال د آس رکابونه راټولوي او د زین پرسر(قاش) یې اچوي او آس په ډېرې آسانی سره لامبو وهي اوله اوبو وځي. خوکه رکابونه لکه پخوا غوندې ځوړند وي، دلامبو وهلو پرمهال د آس پښې د رکابونو په منځ کې بندېږي او آس لامبو نشي وهلی چې په هغه وخت هم آس او هم سړی دواړه په اوبوکې ډوبېږي. د لامبو وهلو سیالی به پخوا دکابل په ښارکې د بابر شاه بڼ او باغ بالا په حوضونو کې جوړېدې. د اوبو ژوروالي به د ډنډ (حوض) په هره برخه کې توپیر

(۱۵۲)تصویر، بند امیر(بامیان)

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود یعني له یوه متر څخه نیولې تر څلورو او پنځو مترو پورې ژوروالی یې درلود. د ډنډ په منځ کې له یوه سره بل سره ته قوي کېبلونه غځېدلي او کلک شوي وو او د ستړ یا پرمهال به ځوانانو او واترپول کوونکو لوبغاړو هغه کلک نیول او دمه به یې کوله چې ډوب نشي.

همدارنگه د قرغي بند، د سیستان جهیل، د باغ بالا حوضونو او په بند امیر کې به هم د لامبو لوبې او د کښتۍ چلولو سیالۍ تر سره کېدې.

موږ دلته د اوبو په اړه څو متلونه راوړو.

- اوبه ترستوني، زوی ترپښو لاندې.
- اوبه په ډانگ نه بېلېږي.
- د زورور اوبه پورته درومي.
- دري: آب نادیده موزه کشیدن خطاست.

(۱۵۳) تصویر، د باغ بالا هوټل او رستورانت(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې دخپلې سیمې د لامبو وهلو د دود په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- لامبو وهل څه ګټه لري؟
- که څوک د لامبو وهلو مهارت و نلري او لامبو و هي د کوم خطر سره مخامخ کېږي؟
- ښاروي څه ډول لامبو وهي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لامبو د نورو ډولونو په هکله د کورنۍ له مشـــرانو څخه پوښتنه وکړي، په کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غېړنیول (پهلواني)

- تاسو تر اوسه پورې د پهلوانی یا غېړې نیولو ننداره کړې ده؟

زموږ په هېوادکې د ورزش او غېړنېولو بېلا بېل ډولونه دود لري چې د هغو له جملې څخه چینکي، مخامخ غیږ او پهلوانی نوموړنه اخیستلای شو.

دلته به د بېلګې په توګه د غېږ په غېږ او چینکي غېړنیونې تاسوته د روپېژندل شي.

- **غېږ په غېږ**

پهلواني یا سیمه ییزې غېړې زموږ د هیواد له لرغونو دودونو څخه دی چې زموږ د خلکو د فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي. سیمه ییزې غېړنیونې تاریخي او ملي ارزښت لري او ټول خلک له هغو سره مینه لري، آن سپین ږیری سړي چې که د غېړنیونې توان هم ونه لري، خو د غېړنیونې په مراسمو کې د ننداري لپاره هرو مرو ګډون کوي.

د غېړنیونې لوبې زیاتره د خوښۍ او خوشحالۍ په ورځوکې ترسره کېږي.

لکه: په نوي کال، اخترونو او د جمعو په ورځوکې. دغه لوبې د ځانګړو قواعدو او اصولو تابع وي چې د هغو پر بنسټ جوړېږي. دغه لوبې په هغه ډګرکې ترسره کیږي، چې نندارچیان په یوه لویه دایره کې له پهلوانانو چار چاپېره ناست وي او د لوبې ننداره کوي. غېړنیونې لوبه د دوو پهلوانانو ترمنځ ترسره کېږي. د پهلوانانو د مبارزې بهیر کله ساعتونه اوږدېږي او له دواړو خواو و څخه یوهم نشي کولی پربل برلاسي شي.

هر پهلوان د غېړنیونې پرمهال یو پټو تر ملا تړي. څوسیال یې له هغه کمربنده ونیسي او مقابل لوري ته ګوزار ورکړی. پهلوانان د دغو غېږو په بهیرکې یوازې په لاسونو او پښو سره خپل زورونه آزموي او د بل لوري ملا او متې را کاږي او په خپلو پښو د پهلوانی چلونه تر سره کوي، هربودا حق نه لري چې په خپلو لاسونو د سیال پښې ونیسي او یایې غاړه تاوه کړي.

په پخوا وختونو په کابل ښارکې ډېر نامتو پهلوانان وو چې د نړیوال المپیک په لوبوکې یې ګډون کاوه او ویاړنې مډالونه یې ګټلي دي. لکه: پهلوان نظام، د ریکاخانی رحیم، پهلوان ابراهیم، پهلوان احمدجان، پهلوان رحیم زرګر، پهلوان شجاع او نور . . .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چپنکي غېږ نیوني

چپنکي غېږ نېونی هم زموږ د هېواد د سیمه ییزو لوبو له ډلې څخه ګڼل کېږي. دهغه د جوړېدو لاره داسې ده چې دواړه پهلوانان وړېنې قاقمې اغوندي. لنګی تر ملا تړي او په ډګرکې په مبارزه پیل کوي. دواړه لوري به هڅه کوي چې يو پر بل يرغل وکړي او يو بل له ګريوان څخه ونيسي او کش يې کړي، «سغري ګردان» وکړي په اوږه يې واړ وي او يا يې په زنګون واخلي او پرېبنو يې، په کوشک (لغته) ووهي او ډېر کوښښ کوي څو خپل سیال پرځمکه وولي او پر شايې څملوي. ځکه د سیالۍ وړلو شرط پرځمکه د مقابل لوری پرشا چپه کول دي.

کله چې يو بل په دې ډول پرځمکه څملوي او د میدان مشر دا ومني، نو ملاستی (لویدلی) پهلوان بايلونکي اوهغه بل ګټونکی ګڼل کېږي.

د میدان مشر چې په خپله تجربه کار پهلوان وي هم قضاوت کوي او هم د پهلوانانو د سیالیو په وخت کې له سرغړوني او ناندریو څخه مخنیوی کوي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د غېږ نېولو ډولونه بیان کړي.

پوښتنې

- تاسو د پهلوانی څو ډوله سیالۍ پېژنئ؟
- زموږ د هېواد په کومو سیمو کې سیمه ییزې غېږ نیونې دود لري؟
- په لیسه او یا ستا سو په ټولګي کې داسې ځوانان شته چې پهلواني کوي؟
- د کابل ښار پخواني نامتو پهلوانان څوک وو؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له غړو څخه د سیمه ییزو غېږنیونو د سیالیو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوه ویشتم لوست

په بېلا بېلو لوبوکې ملي ټيمونه

- زموږ په هېوادکې څو ډوله لوبې دود لري؟

له ســیمه ییزو لوبو سربېره چې له پخوا څخه زموږ په هېوادکې د خلکو په منځ دود وې، رسمي او نړیوالو لوبو هم دود درلود.

(۱۵۴)تصویر، پهلوانی

(۱۵۵)تصویر، فوتبال

(۱۵۶)تصویر، جیدو

د افغانستان دکرکټ ملي لوبډله دکرکيټ په حال کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمور په هېوادکې دوديزې رسمي لوبې زياتې دي او په هره برخه کې ځينې ځوانان ځلېږ لي دي. هغه بدني لوبې چې په ډله ييزه او کله هم د دوو سيالو ډلو ترمنځ ترسره کېږي او زموږ په هېوادکې دود لري، په لاندې ډول دي: فوټبال، فوتسال، د (چمن پرمخ او د کنگل پرمخ) هاکي، واليبال، هندبال، باسکټبال، بايسکل ځغلول، غره ته ختل، کرکټ، ساکر او داسې نور.

هغه لوبې چې په دوو تنو ترسره کېږي لکه: پنگ پانگ، ټېنس، بد منټن، او نورو څخه عبارت دي. همدارنگه زموږ په هېوادکې نورې لوبې لکه: تکواندو، بوکس، کانفو،کراته، جيدو، هوشو پهلواني، ضرب ميل، کيک بوکس او نور دی.

زموږ په هېوادکې يو شمېر نور درونډ وزنه ورزشونه دود لري چې ډېر زور غواړي لکه: وزن پورته کول، پری کشول، وزلوبه، تېره اچول، آس ځغلول او نيزه بازي.

(۱۵۷)دبليارد تصوير

(۱۵۸)تصوير، واليبال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پهلوانۍ لوبه چې زموږ په هیواد کې ډېره لرغونتیا لري، همدا اوس یې رسمي بڼه نیولې او د سیمې په کچه ددغه لوبې ځینې پهلوانان پېژندل شوي دي.

هغه لوبې چې په یوازې ځان ترسره کېږي او یو لوبغاړي خپل استعداد او ځواکمني ښکاروي، په لاندې ډول دي لکه: د نېزې، ګلولې او دیسک اچول، د ګلف لوبه او نور.

په غرونو کې د ګرځېدلو لوبه هم زموږ په

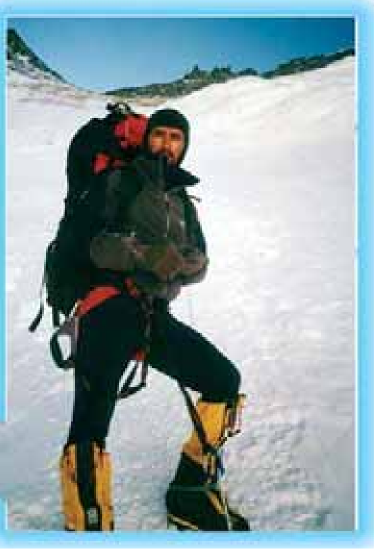

(۱۵۹) تصویر، غرختونکی ځوان

(۱۶۰)تصویر، باسکتبال

(۱۶۱) تصویر، د وزن پورته کول

(۱۶۲)تصویر، دتینس لوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېوادکې دود ده. د هېواد ډېر ځوانان په ډله ييزه توګه د لوړو غرونو سرونو ته خېژي.

يادونه: ډېرې لوبې د انســان د روغتيا لپاره ګټورې دي، خو ځينې يې روغتيا ته زيان او خطر هم لري چې د بدن غړو ته درنه ژوبله پېښېــږي او په اوږده موده کې د بدن غړي معيــوب او له منځه ځي لکه: وزن پورته کــول، وزلوبه، تېږه (ډبره) غور ځول، بوکس، او نورې رزمي لوبې.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د نورو لوبو او ورزشونو نمونه واخلي.

پوښتنې

- ورزش څه ګټې لري؟
- کوم ډول نوښتونه د ورزشونو له پرمختګ سره مرسته کولای شي؟
- آيا تاسې او يا ملګري مو په پام کې لرئ، چې کومه ورزشي ډله جوړه کړئ؟
- تاسو په کومه لوبه کې استعداد او وړتيا لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د نورو نړيوالو ورزشــونو په هکله له نورو سرچينو څخه معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

د نړیوال المپیک په لوبوکې زموږ د هېواد د لوبغاړو بریا او لاس ته راوړنې

تاسو پوهېږئ چې زموږ ځوانانو په ۲۰۰۸ م کال کې د تکواندو په ورزش کې غوره مډالونه هېواد ته راوړل.

افغانســتان د المپیک نړیوالې کمیتې غړیتوب لري. د لومړي ځل لپاره زموږ د هېواد لوبغاړو په ۱۹۳۶ م کال د برلین د المپیک په لوبو کې ګډون وکړ. له هغه مهاله تر اوسه پورې یې یو ولس ځلې د المپیک په دوبنی لوبو کې ګډون کړی دی.

(۱۶۳) تصویر انعام گټونکی ځوان

له هغو ستونزو سره سره چې په وروستیو لسیزو کې زموږ په هیواد کې موجودې وې، په هغو لوبو کې چې زموږ لوبغاړو ګډون کړی دی، ښې نتیجې یې ترلاسه کړې دي. د ۲۰۰۸ م کال په لوبو کې چې په اندونیزیا کې ترسره شوې زموږ د هېواد څلورو پهلوانانو په کې ګډون کړی و چې یو د سرو زرو او بو د برونزو مډالونه ترلاسه کړل.

(۱۶۴) تصویر مدال گټونکی ځوان

په ۲۰۰۸ م کال د چین د المپیک په لوبوکې زموږ لوبغاړي بریالي شول چې د تکواندو په لوبه کې د لومړي ځل لپاره په تاریخ کې بنه مډال ترلاسه کړي. همدا شان زموږ د کرکټ تیم په ۲۰۰۸ م کال د امریکې په نیو جرسي، بریتانیا، تانزانیا او آسیایي لوبو کې لومړی مقام ترلاسه کړ.

زموږ د هیواد د ځوانانو د فوټبال تیم د نړیوال جام او آسیایي ټاکنیزو او مقدماتي لوبوکې د سیمې د ځواکمنو هېوادونو پر وړاندې ښه وځلېدل. که څه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ هېواد ونه شـو کولی چې د خپلې ګروه ځخه پورته وخېژي خود خپلو سـیالانو په وړاندې دلوبډلې د بنـولوبو په ترسـره کولو، دهیواد په دننـه او بهرکې دکار پوهانو دستاینې او ددې لوبډلې دمینه والو دهیلو سبب شو.

نورو ورزشونو هم زموږ په هېوادکې د پام وړ پر مختګونه کړي دي.

ورزش او بې ساری بریالیتوب: زموږ یو هیواد وال پر بایسکل باندې له ټولې نړۍ راتاو شو او دغه سفربې د بهرنیو چارو له وزارت ځخه پیل کړ او دکابل – کندهار د سـړک له لورې هرات او وروسـته ایران ته ولاړ. دغه سفربې یونیم کال وخت ونیو. په دغه موده کې د ایران، ترکیې، بلغاریې، یوګو سـلاویا، اتریش، چک، جرمني، هالنډ او د فرانسې له هېوادونو تېرشو، امریکا او د ملګروملتونو د سازمان مقرته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد د لوبغاړو د نورو ورزشـي بریاوو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- زموږ د لوبغاړو ورزشـي بریاوې په سیمه او د نورو هېوادونو په منځ کې څه ارزښت لري؟
- د نړۍ کوم هېواد په نړیوالو لوبوکې ترټولو لوړ مقام لري.

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د نړۍ د تر ټولو غوره لوبغاړو په برخه کې لیکلي معلومات ترلاسه کړي او په بل ساعت کې دې له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داووم ځیرکي لنيز

لوبې او بدني روزنه

سیمه ییزې لوبې بېلابېل ډولونه لري چې زموږ د هېواد په ګوټ ګوټ کې په ماشومانو، تنکیو ځوانانو او ځوانانو کې له پخوا څخه دود دي.

لامبو وهل زموږ د ځوانانو سیمه ییزه دودیزه لوبه ده چې د هغوی د روغتیا او سلامتی لپاره ډېره ګټوره ده .

غیر نیول زموږ د هېواد د سیمه ییزو لوبو او ورزشونو یو ډول دی چې اوږده سابقه لري. د سیمه ییزو ورزشونو څخه پرته د سیمې او نړیوال ورزش هم د ځوانانو ترمنځ دود لري. لکه: فوټبال، کرکټ، هاکي، والیبال او داسې نورې لوبې.

اخځلیکونه

۱_ پوهاند دکتور محمد افضل بنو وال، دکابل پوهنتون استاد، فولکلور شناسي، لومړی چاپ ۱۳۸۷ کابل. انتشارات سعید.

۲_ پوهندوی دکتور سید اکرام الدین حصاریان، دکابل پوهنتون استاد، دماستری دورې درسي کریکولم، دژبو او ادبیاتو پوهنځی، ۱۳۸۸ او ۱۳۸۹ هـ .ش کال.

۳_ اسدالله شعور، ترانه های کهسار.

۴_ دخلکو تفکر، دکتور عارف عثمان او عبدالحمید عاطف، چاپ دپښتو څېړنو نړیوال مرکز، دافغانستان دعلومو اکاډیمي.

۵_ ضرب الامثال او حکم، ضرب المثلونه، دکتور عنایت الله شهراني دکابل پوهنتون دښکلیو هنرونو دپوهنځی پخوانی استاد.

۶_ د انټرنټ نه تصویرونه

۷_ جرګه، دسرحدونو، قومونو او قبایلو چارو وزارت خپرونه، شپږ بړ شمه ګڼه، ۱۳۸۸ کال وری _ غویی _ لېندۍ _ مرغومي _ تله _ لړم.

۸_ جانش، دسرحدونو، قومونو او قبایلو چارو وزارت، خپرونه ۱۳۸۹، په نورستاني ژبه د ذکرشوي وزارت خپرونه- سرطان - سنبلې- جدي- حوت خپرونه.

۹_ دتنیو کلتور او فرهنګ، لیکوال محقق بسم الله حقمل، دویم چاپ جدي ۱۳۸۳ هـ. ش حلیمي پرینټینګ ایجنسي.

۱۰_ دتصویرونو تهیه او عکاسي، دملي ګالری ، ملي آرشیف، دکابل لرغونی ښار، دبابر شاه بن، دنوي ښار دانتیک فروشی دکانونه، د پغمان چندل بایي څخه

۱۱_ هرات دیروز، امروز، مجید فدائیان ، رضا نظري آهاري، ددیپلوماسی دتاریخ او اسناد و مرکز، دپسرلي لومړی چاپ ۱۳۸۵ .

۱۲_ فصلنامه فرهنګي وپژوهشي دفرهنګ او ځوانانو دوزارت خپرندویه تولنه. شماره اول سال ۱۳۸۵ هـ ش.

۱۳_ دپېچ درې دپښتنو ولسي دودونه، غلام سرور ګلاب زی صافی ۱۳۸۶ هـ .ش.

۱۴- د انټرنټ څخه عکسونه.

۱۵- فرامرز، سیدعبدالله، یادداشتونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library